

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Наставна програма

Историја и општество за VII одделение

Скопје, 2023 година

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставен предмет	<i>Историја и општество</i>
Вид/категиорија на наставен предмет	Задолжителен
Одделение	VII (седмо)
Теми/подрачја во наставната програма	<p>ИСТОРИЈА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Религиите во средниот век • Европа во средниот век • Балканот во средниот век • Османлиска Империја <p>ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Етика и религија • Идентитет <p>ГЕОГРАФИЈА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Географија на Европа • Географија на Азија
Број на часови	5 часа неделно/180 часа годишно
Опрема и средства	<ul style="list-style-type: none"> • Дигитални паметни (смарт) уреди • Учебник • Енциклопедии, речници, историски атлас, географски атлас • Историски карти за старите цивилизации во светот • Историски карти за античкиот период • Хамер, флипчарт, маркери, хартија за цртање, боички, линиар, шестар, ножички, лепило, леплива лента, компјутер, ЛЦД проектор • Илустриран материјал за: стари цивилизации, светско културно наследство, Средоземно море, часовни зони • Глобус, физичко-географска карта на светот, на Европа и на Азија, географски карти со различен размер (планови, топографски, политички, стопански итн.) • Работни листови (според учебник/прирачник), неми карти

	<ul style="list-style-type: none"> • Календар засметање на времето и илустрации од историски календари • Илустративен приказ на историските периоди • Прикази за археолошки наоѓалишта во светот и нашата држава • Временска лента за настани од минатото, • Списанија, весници, интернет-портали, социјални мрежи • Аудиовизуелни снимени содржини, апликации, прилагодени на возраста • Други извори наука: споменици на културата, музеи, библиотеки, национални институции
<p>Норматив на наставен кадар</p>	<p>Наставата по предметот Историја и општество во седмо одделение може да ја изведува:</p> <p>За Историја</p> <ul style="list-style-type: none"> • дипломиран професор по историја, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран историчар, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран историчар-архивист, со здобиена педагошко-психолошка и методска подготовка на акредитирани високо-образовни установи, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран професор по историја/дипломиран археолог, со здобиена педагошко-психолошка и методска подготовка на акредитирани високо-образовни установи, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен <p>За Географија</p> <ul style="list-style-type: none"> • студии по географија, наставна насока, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен <p>За Граѓанско образование</p> <ul style="list-style-type: none"> • дипломиран професор по историја, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран историчар, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран историчар-архивист, со здобиена педагошко-психолошка и методска подготовка на акредитирани високо-образовни установи, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен

	<ul style="list-style-type: none"> • дипломиран професор по историја/дипломиран археолог, со здобиена педагошко-психолошка и методска подготовка на акредитирани високо-образовни установи, Ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран професор по социологија, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран социолог, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран професор по философија, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран философ, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран професор по филозофија и граѓанско образование, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен
--	--

ПОВРЗАНОСТ СО НАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ

Резултатите од учење наведени во наставната програма водат кон стекнување на следните компетенции опфатени со подрачјето **Општество и демократскакултура** од Националните стандарди:

Ученикот/ученицката знае и/или умеет:	
VI-A.1	да објасни како општествените фактори влијаат врз личноста и средината и да ги зема предвид при формирање мислење и донесување одлуки;
VI-A.2	да го анализира сопственото однесување со цел да се подобри, поставувајќи си реални и остварливи цели за активно делување во заедницата;
VI-A.3	да ги формулира и аргументира своите гледишта, да ги сослушува и анализира туѓите гледишта и со почитување да се однесува кон нив, дури и тогаш кога не се согласува;
VI-A.4	да прави критичка рефлексија за различните лични и општествени вредности и однесувања во различни контексти (особено во етички сензитивните ситуации), да ги почитува општествено прифатените норми и вредности, но и да ги предизвикува кога мисли дека тоа е потребно;
VI-A.5	да ги разбира разликите меѓу луѓето по која било основа (родова и етничка припадност, возраст, способности, социјален статус итн.);

VI-A. 6	да препознава присуство на стереотипи и предрасуди кај себе и кај другите и да се спротивставува на дискриминација;
VI-A.7	да препознава манифестација на вербално и физичко насилство во сопственото опкружување, да ги согледува последиците од насилството и да се спротивставува на него;
VI-A.8	да согледа што ги поврзува, а што ги разединува луѓето во заедницата, да изнаоѓа начини да придонесе за напредокот на заедницата, имајќи ги предвид потребите и интересите на сите;
VI-A.9	да препознае ранливи групи во општеството, да учествува во хуманитарни и волонтерски акции и истите да ги поддржува;
VI-A.12	критички да анализира и дискутира за вредностите на граѓанското општество, различните улоги и однесувања на граѓаните и за својата улога во него;
VI-A.13	да го анализира концептот на човековите права и правата на децата, да идентификува случаи на повреда на правата и да презема активности за нивно неселективно почитување;
VI-A.14	да ги анализира и дискутира одговорностите на извршната, законодавната и судската власт во правната држава и улогата на државата во заштитата на човековите права;
VI-A.15	да идентификува ситуации во кои граѓаните можат да влијаат врз животот во заедницата и да се ангажира за подобрување на состојбите;
VI-A.16	да препознава ситуации на злоупотреба на моќта, да го објаснува штетното влијание на корупцијата врз единката, групата и општеството и да се спротивставува на ваквите појави во опкружувањето;
VI-A.19	да ја објаснува важноста на демократските процеси во општеството и да ги применува принципите на демократско учество во рамките на училиштето;
VI-A.21	да го разликува значењето на поимите: нација, народ, етничка заедница, граѓани и индивидуи; на појавите: етничка и национална припадност, патриотизам и национализам, мнозинство и малцинство; како и на концептите: територија, регион, држава, општество, власт и сл. и соодветно да ги користи во различните контексти на кои се однесуваат;
VI-A.22	да ги идентификува и почитува сите национални симболи на државата Република Северна Македонија и да манифестира чувство на припадност кон државата;
VI-A.23	да ги идентификува географските карактеристики на континентите, регионите и државите во светот и да ги поврзува со нивниот општествен развој;
VI-A.24	да ги идентификува географските карактеристики на нашата држава и да ги поврзува со општествениот развој;
VI-A.25	да ги објаснува карактеристиките на природните и општествените средини и нивната поврзаност со организацијата на животот на луѓето;
VI-A.27	да ја раскаже и објасни историјата (социјална, културна и политичка) на сопствениот народ и на историите на другите народи кои живеат во нашата земја и во регионот, со своите посебности и во контекст на споделеното историско минато;
VI-A.29	да ги идентификува разликите и сличностите меѓу најзастапените религии во светот и атеизмот/агностицизмот, со посебен акцент врз етичките норми и вредностите што ги застапуваат.
<i>Ученикот/ученицата разбира и прифаќа дека:</i>	

VI-Б. 1	не смее да прави дискриминација врз основа на разликите меѓу луѓето (родова и етничка припадност, возраст, способности, социјален статус итн.);
VI-Б. 2	сите луѓе, вклучувајќи ги и децата, имаат право да ги изразуваат своите мислења и ставови и да учествуваат во донесувањето одлуки кои се поврзани со нивните потреби и интереси;
VI-Б.4	неселективното почитување на човековите права и слободи е клучно за добросостојбата на поединците и за општеството во целина;
VI-Б.5	еднаквоста, рамноправноста и социјалната кохезија се неопходни за успешно функционирање на заедницата;
VI-Б.6	личниот ангажман и соработката со другите се битни за остварување заеднички јавен интерес;
VI-Б.7	секој граѓанин е должен одговорно да се однесува кон сограѓаните, заедницата и општеството во целина, постојано имајќи ги предвид последиците од своите постапки по другите и околината;
VI-Б. 8	секој граѓанин должен да ги почитува законите, правилата и прописите кои го регулираат однесувањето на луѓето и функционирањето на институциите;
VI-Б.9	секој граѓанин треба да презема одговорност за промените во природата предизвикани од активностите на човекот;
VI-Б.11	секој има право да избере која религија ќе ја смета за своја, односно да избере да не припаѓа на ниту една религија/вера, без да има последици од направениот избор;
VI-Б.12	нашата држава е мултикултурно/мултиетничко општество во кое живеат припадници на различни култури/етникуми и секој нејзин граѓанин е одговорен да придонесува за интеркултурна размена и за почитување на човековите права во интерес на заедничкото живеење во интегрирано, етнички кохезивно општество;
VI-Б. 13	националниот идентитет, кој произлегува од припадноста на државата Република Северна Македонија, е битна компонента на идентитетот на сите граѓани на државата.

Наставната програма вклучува и релевантни компетенции од следните трансверзални подрачја на Националните стандарди:

Јазична писменост, Математика и природни науки, Дигитална писменост, Личен и социјален развој, Техника, технологија и претприемништво и Уметничко изразување и култура

Ученикот/ученичката знае и/или умее:	
I-A.2	да познава и да користи различни форми на писмено изразување: литературни (песна, краток расказ, излагање/говор, литературен есеј, дневник и др.) и нелитературни (тематски есеј, известување, барање, соопштение, реклама и др.);
I-A.3	да води критички и конструктивен дијалог, аргументирано искажувајќи ги своите ставови;
I-A.5	да подготви и одржи говор со различна содржина и за различна цел, имајќи го предвид аудиториумот (возраста и етничкиот/културниот диверзитет);
I-A.8	да разбира содржини на аудиопораки: да може да ги издвои, анализира, оценува/вреднува и резимира информациите од пораките и да ги искаже (писмено и усно) со свои зборови;
I-A.9	да разбира содржини на пишан текст: да може да ги издвои, анализира, оценува/вреднува и резимира информациите од текстот и

	да ги искаже (писмено и усно) со свои зборови;
I-A.10	да разбира визуелно прикажани содржини (дијаграми,табели и графикони, илустрации, анимации и др.), да може да ги издвои, анализира, оценува/вреднува и резимира визуелно прикажаните содржини и да ги објасни (писмено и усно);
I-A.12	да користи информации од различни извори и медиуми и критички да пристапува кон нив, земајќи ги предвид изворот, контекстот, целта и веродостојноста на презентираниите информации.
III-A.5	да препорачува/применува размер во различни контексти од секојдневниот живот,
III-A.16	да изработува и користи цртежи во размер и да толкува мапи,
III-A.25	да одлучува како да ги провери резултатите и размислувадалиодговорот е разумен во контекстнапроблемот,
III-A.29	да разгледува и одбира идеи, набљудува, предвидува и поставува претпоставки (хипотези), собира и вреднува докази, проверува предвидувања, планира, организира и спроведува истражување, евидентира, обработува, анализира и претставува резултати, евалуира и дискутира заклучоци,
III-A.67	да се ориентира во просторот со помош на скици, мапи, снимки и дигитални прикази на дадени географски подрачја.
IV-A.9	во комуникацијата со други во мултикултурниот дигитален простор, ги почитува различните учесници и ги следи правните, културните и етичките норми во однесувањето во дигиталниот простор;
IV-A.10	да се грижи за својот дигитален идентитет, безбедност и репутација и да ги почитува политиките за приватност;
IV-A.12	да истражува можности за користење на различни модели и симулации, комбинирање статични и динамички претставувања, звук, текст и слики за да модифицира или создаде едноставни креативни мултимедиумски продукти со конкретна намена и за определена публика;
IV-A.13	да дефинира критериуми за квалитет на дигитални продукти и решенија, вклучувајќи ги иновативноста и корисноста;
V-A.3	да ги идентификува различните компоненти на сопствениот идентитет кој се гради врз основа на припадноста на различни социјални групи (на пример: родов, етнички и национален идентитет) и на различните улоги кои ги има во животот (на пример: ученик, син/ќерка);
V-A.4	да прави процена на сопствените способности и постигања (вклучувајќи ги силните и слабите страни) и врз основа на тоа да ги определува приоритетите кои ќе му/ѝ овозможат развој и напредување;
V-A.5	да ги препознава емоциите кај себе и кај другите, да ги согледа последиците од сопствените емоционални реакции во различни ситуации и да користи соодветни стратегии за справување со емоциите;
V-A.6	да си постави цели за учење и сопствен развој и да работи на надминување на предизвиците кои се јавуваат на патот кон нивно остварување;
V-A.7	да ги користи сопствените искуства за да си го олесни учењето и да го прилагоди сопственото однесување во иднина;
V-A.8	да го организира сопственото време на начин кој ќе му/ѝ овозможи ефикасно и ефективно да ги оствари поставените цели и да ги задоволи сопствените потреби;

V-A.9	да ги предвиди последиците од своите постапки и од постапките на другите по себе си и по другите;
V-A.10	да применува етички начела привреднување на правилното и погрешното во сопствените и туѓите постапки и да манифестира доблесни карактерни особини (како што се: чесност, правичност, почитување, трпеливост, грижа, пристојност, благодарност, решителност, одважност и самодисциплина);
V-A.11	да дејствува самостојно, со целосна свесност од кого, кога и како може да побара помош;
V-A.12	успешно да се справува со социјалните притисоци;
V-A.13	да комуницира со другите и да се презентира себеси соодветно на ситуацијата;
V-A.14	да слуша активно и соодветно да реагира, покажувајќи емпатија и разбирање за другите и да ги искажува сопствените грижи и потреби на конструктивен начин;
V-A.15	да соработува со други во остварување на заеднички цели, споделувајќи ги сопствените гледишта и потреби со другите и земајќи ги предвид гледиштата и потребите на другите;
V-A.16	да ги препознава проблемите во релациите со другите и да приоѓа конструктивно во разрешување на конфликтите, почитувајќи ги правата, потребите и интересите на сите вклучени страни;
V-A.17	да бара повратна информација и поддршка за себе, но и да дава конструктивна повратна информација и поддршка во корист на другите;
V-A.18	да истражува, поставувајќи релевантни прашања, со цел да ги открие проблемите, да ги анализира и вреднува информациите и предлозите и да ги проверува претпоставките;
V-A.19	да дава предлози, да разгледува различни можности и да ги предвидува последиците со цел да изведува заклучоци и да донесува рационални одлуки;
V-A.21	да го анализира, проценува и подобрува сопственото учење;
VII-A.9	активно да учествува во тимска работа според претходно усвоени правила и со доследно почитување на улогата и придонесот на сите членови на тимот;
VIII-A.3	да ги изразува сопствените идеи, искуства и емоции, користејќи уметнички или други форми на креативно изразување (индивидуални или колективни);
VIII-A.5	да манифестира познавање на сопствената култура и на различните начини на нејзино изразување преку литературата и визуелните уметности, музиката и танците, градбите и другите културни продукти;
VIII-A.6	да ги идентификува разликите и сличностите меѓу сопствената култура и другите култури во своето потесно и пошироко опкружување и да ја анализира нивната поврзаност и меѓузависност;
VIII-A.7	да препознава и објаснува како културните обележја се менуваат со текот на времето и во различни контексти;
VIII-A.10	да ги идентификува и преиспитува стереотипите и предрасудите кон припадниците на другите културни групи што се манифестираат во неговото/нејзиното опкружување;
VIII-A.12	да го интерпретира светот не само од гледна точка на припадниците на сопствената култура туку и низ перспективата на другите култури.
<i>Ученикот/ученичката разбира и прифаќа дека:</i>	

I-Б.1	Преку изучување на мајчиниот јазик се развива сопствениот јазичен и културен идентитет, а преку јазичната комуникација се пренесува културното наследство и културата на живеење;
I-Б.3	Преку читање текстови со различна содржина и структура се развива писменоста, се формира поширок поглед за себе и за светот и се поттикнува пишувањето од потреба и од задоволство;
I-Б.4	содржината и начинот на изразување на сопственото мислење можат да придонесат за одржување и за подобрување на комуникацијата, но и да предизвикаат недоразбирање и конфликти;
III-Б.5	Љубопитноста и иновативноста се клучни за развивање на научно-истражувачката мисла;
III-Б.9	треба да ги разбира предностите, ограничувањата и ризиците на научните теории и нивната примена и да покажува развиен однос кон носење правилни одлуки и градење вредности, вклучително и моралниот аспект при решавањето проблеми.
IV-Б.3	потенцијалите на икт ќе се зголемуваат и треба да се следат и користат, но и дека треба да се има критичен однос кон веродостојноста, доверливоста и влијанието на податоците и информациите кои се достапни преку дигиталните уреди;
IV-Б.4	во дигиталниот простор е важно да се обезбеди заштита на идентитетот, приватноста и емоционалната сигурност, да не се користи говор на омраза и кибер насилство и да се почитуваат правилата и нормите на комуницирање во дигиталните заедници;
IV-Б.5	информациите достапни во дигиталниот простор треба да се користат етички, според дефинирани правила и за добро на луѓето;
V-Б.2	осознавањето на сопствениот идентитет придонесува за јакнење на самовербата и за развојот на личноста;
V-Б.3	сопствените постигања и добросостојба во најголема мера зависат од трудот кој самиот/самата го вложува и од резултатите кои самиот/самата ги постигнува;
V-Б.4	секоја постапка која ја презема има последици по него/неа и/или по неговата/нејзината околина;
V-Б.7	иницијативноста, упорноста, истрајноста и одговорноста се важни за спроведување на задачите, за остварување на целите и за надминување на предизвиците во секојдневните ситуации;
V-Б.8	Интеракцијата со другите е двонасочна – како што има право од другите да бара да му/и биде овозможено задоволување на сопствените интереси и потреби, така има и одговорност да им даде просторна другите да ги задоволат сопствените интереси и потреби;
V-Б.9	барањето повратна информација и прифаќањето конструктивна критика водат кон личен напредок на индивидуален и социјален план;
VII-Б.4	работната етика, културната чувствителност и односот кон другите се значајни за креирање и одржување позитивна работна клима;
VII-Б.5	ресурсите не се неограничени и дека е потребно одговорно да се користат;

VIII-B.3	почитувањето и промовирањето на сопствената култура придонесуваат за јакнење на културниот идентитет и дигнитет;
VIII-B.4	културниот диверзитет влијае врз развојот на идентитетот на припадниците на различни култури;
VIII-B.5	на разликите меѓу културите треба да се гледа како на можност за учење и како предизвик за заемно разбирање и напредување;
VIII-B.6	почитувањето и промовирањето на другите култури придонесуваат за обезбедување почит за сопствената култура од страна на другите.

РЕЗУЛТАТИ ОД УЧЕЊЕ

ИСТОРИЈА	
Тема: Религиите во средниот век	
Вкупно часови: 8	
Резултати од учење	
Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. ја опишува поделбата на христијанската црква и појавата на еретичките учења; 2. ја опишува појавата на исламската религија; 3. ги објаснува културните карактеристики и достигнуања во арапскиот свет; 	
Ученикот/ученичката ќе:	
<ol style="list-style-type: none"> 4. развива почитување за различните религии. 	
Содржини (и поими)	Стандарди за оценување
<ul style="list-style-type: none"> • Христијанската црква во средниот век (Шизма, Западна христијанска црква, Папа, Рим, Источна христијанска црква, патријарх, Константинопол, инквизиција, Галилео Галилеј, Џордано Бруно, еретички учења: Аријанско и Антиохиско) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го опишува проширувањето на христијанството во текот на средниот век. • Ја објаснува улогата на христијанството и влијанието врз политичкиот, економскиот и културниот живот на средновековното општество. • Ја опишува поделбата на христијанската црква и ги наведува последиците од нејзината поделба. • Ја објаснува улогата и влијанието на христијанската религија во секојдневниот живот на луѓето во средниот век. • Ја објаснува појавата и причините за еретичките учења. • Ја објаснува инквизицијата како појава и наведува најпознати примери на жртви на инквизицијата.

<ul style="list-style-type: none"> • Појава и ширење на Исламот (бедуини, номади, Мека, Медина ислам, Мухамед, Коран, хиџра, Каба, Калифи, држава на Арабјаните, Багдатскиот Калифат, Илјада и една ноќ, арапски броеви, џамии) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ја објаснува појавата на исламот и го опишува ширењето на исламот во Азија, Африка и Европа. • Ги наведува основните карактеристики на исламот во средниот век. • Ја објаснува улогата и влијанието на исламската религија во секојдневниот живот на луѓето во средниот век. • Ги наведува културните карактеристики и достигнуања во арапскиот свет.
<p>Примери за активности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Учениците поделени во групи добиват задача да истражуваат и да наведуваат конкретни примери за 1. Како и на кој простор се проширило христијанството, 2. Улогата и влијанието на христијанството во политичкиот, економскиот и културниот живот во текот на средниот век. Секоја група издвојува примери (2 до 3) и со стикери ги обележува на изготвена табела (со одредени графи) од страна на наставникот. На крај секоја група ги презентира резултатите од истражувањето и се води дискусија преку поставените прашања од страна на наставникот. <ol style="list-style-type: none"> 1. Како и каде се проширило христијанството во текот на средниот век? 2. Која била улогата на христијанството во политичкиот живот на луѓето? 3. Како влијаело христијанството во економскиот живот на луѓето? 4. Какво влијание имало христијанството во културниот односно во секојдневниот живот на луѓето? • Учениците поделени во групи добиват задача да истражуваат за поделбата на христијанската црква односно да одговараат на поставените прашања: <ol style="list-style-type: none"> 1. Кога и како се случила поделбата на христијанската црква? 2. Кои биле и останале главни центри на православната и католичката црква? 3. Која е клучната разлика помеѓу православната и католичката црква? 4. Кои биле последиците односно промените по поделбата на христијанската црква? <p>После презентацијата на одговорите од преставници на групите наставникот поттикнува дискусија за наведените прашања односно за мислењата на учениците во однос на поделбата на христијанската црква преку следниве прашања:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дали поделбата на христијанската црква била неминовна и зошто? 2. Што би било доколку не се случила поделбата? • Учениците поделени во групи добиваат задача да истражуваат за прашањата: <ol style="list-style-type: none"> 1. Која била улогата на христијанската религија врз секојдневниот живот на луѓето ? 2. Што значи поимот еретици? 3. Кои се причините за појавување на еретичките учења? 4. Што значи поимот инквизиција? 	

5. Кои личности биле едни од најпознатите жртви на инквизицијата?

По истражувањето претставници од групите ги презентираат резултатите, а потоа наставникот ги насочува на дискусија за презентациите односно добиените резултати од истражувањето со цел да се потврди точноста. На крај наставникот ги поттикнува учениците да направаат рефлексивна на наученото преку поставените прашања.

1. Кои биле последиците од еретичките учења за христијанската религија?

2. Какво влијание имала инквизицијата врз развојот на науките во средниот век?

- Учениците поделени во групи добиват задача да истражуваат за појавата, ширењето на исламот и за основните карактеристики на исламот. Претставници на групите ги презентираат резултатите од истражувањето и преку отворена дискусија се потврдува точноста на добиените информации. Наставникот ги насочува групите да изготват Венов дијаграм, за да направат споредба на различностите и сличностите помеѓу христијанската религија и исламската религија. По презентацијата на групите, се води дискусија за најзначајните обележја (сличности и разлики) на наведените религии.
- Учениците поделени во групи добиваат задача да истражуваат за улогата и влијанието на исламската религија и изнаоѓање на конкретни примери за најзначајните културни и научни достигнувања на арапскиот свет. Групите ги презентираат резултатите, а потоа се води дискусија за точноста на информациите и за влијанието на наведените достигнувања за развојот на науката. Се издвојуваат најважните научни и културни достигнувања на Арабјаните и се води дискусија за нивната улога и влијание во секојдневниот живот на луѓето.

ИСТОРИЈА

Тема: Европа во средниот век

Вкупно часови: 18

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. ја опишува Големата преселба на народите и промените кои настанале во Европа;
2. ги опишува карактеристиките на средновековните кралства;
3. го опишува влијанието на Источното римско царство (Византското царство) на Балканот;
4. го објаснува развојот на средновековните градови и општествено-економските промени во Европа;
5. ги објаснува Крстоносните војни;
6. го опишува развојот на уметноста и науката во средниот век;
7. ги објаснува појавата и значењето на хуманизмот и ренесансата.

Содржини (и поими)

- Големата преселба на народите

Стандарди за оценување

- Ги објаснува причините и текот на Големата преселба на народите.

<p>(Хуни, Атила, Остроготи, Готи, Визиготи, Вандали, Варвари, Западното римско царство, Викинзи, Скандинавија)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ги наведува најзначајните племињата кои учествувала во Големата преселба на народите. • Ги опишува клучните промени (политички, економски и социјалните) кои настанале како последица од Големата преселба на народите. • Го опишува ширењето на Викинзите низ Европа и светот.
<ul style="list-style-type: none"> • Средновековни кралства (феудализам, феудална хиерархија, барони, витези, рицари, Франки, Карло Велики, калифат, Кордоба, чума) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува основните карактеристики на феудализмот и на средновековните кралства. • Го определува просторот и времето на Државата на Франките и го опишува владеењето на Карло Велики и подемот и падот на Државата на Франките. • Ги објаснува последиците од појавата и ширењето на болеста чума или црна смрт. • Го определува просторот и времето на Кордопскиот калифат и го објаснува неговото значење.
<ul style="list-style-type: none"> • Византија (Византион, Константинопол, Цариград, Истанбул, Ромеи, Јустинијан I, Теодора, Константин XI Палеолог, Османлии, Мехмед II Фатих, Света Софија, востанието Ника) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го определува времетраењето и ги опишува територијалните промени на Источното Римско царство (Византиското Царство). • Го опишува ширењето Византиското царство и начинот на владеење на Јустинијан I. • Ги објаснува причините за падот на Византиското Царство.
<ul style="list-style-type: none"> • Средновековни градови (Еснафи или цехови, гилди, Венеција, Џенова, Пиза, Марсеј, Прага, Краков, Дубровник, комуни, изглед на градовите) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги наведува и ги лоцира на историска карта најпознатите средновековни европски градови. • Го опишува настанувањето, изгледот и начинот на живот во средновековните градови. • Го објаснува влијанието на економскиот и културниот развој на средновековните градови врз спротивностите меѓу граѓанството и благородниците.
<ul style="list-style-type: none"> • Крстоносни војни (Витешки редови, Свети земји, папата Урбан II, Арапи, Нормани, Крстоносни војни, Латинско царство, муслимани, православни, католици, Свет Гроб, Ерусалим, Палестина, крстоносни кралства) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува причините за Крстоносните војни. • Ги наведува правците на движење на крстоносците и ги определува териториите кои биле цел на Крстоносните војни. • Го објаснува формирањето на крстоносните кралства и падот на Византиското Царство. • Ги опишува последиците од Крстоносните војни.

<ul style="list-style-type: none"> • Уметноста и науката во средниот век (Универзитети, Болоња, Сорбона, Оксфорд, Кембриџ, Авицена) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го објаснува влијанието на религијата врз уметноста и во средниот век. • Ги наведува првите универзитетите во Европа и ја објаснува нивната улога. • Го објаснува значењето на Авицена за развојот на медицината. • Ги опишува карактеристиките на готската архитектура и готското сликарство од средниот век. • Ги наведува и опишува и другите облици на уметност во средниот век (скулптури, таписерии, ковано железо, уредување на градини).
<ul style="list-style-type: none"> • Појава на хуманизмот и ренесансата (нов век, Фиренца, Рим, Неапол, Милано, Медичи, Франческо Петрарка, Џовани Бокачо, Данте Алегиери, црква Свети Петар во Рим, Леонардо да Винчи, Микеланџело, Тицијан, Никола Коперник, Галилео Галилеј) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го наведува периодот на јавување и хуманизмот и ренесансата. • Ги објаснува поимите хуманизам и ренесанса. • Го објаснува значењето на хуманизмот и ренесансата и промените предизвикани со нивната појава. • Ги наведува главните центри на уметност, најпознатите уметници на хуманизмот и ренесансата и нивните најпознати дела. • Го објаснува придонесот на Леонардо да Винчи во науката и уметноста. • Го објаснува придонесот на Никола Коперник за развојот на астрономијата.
<p>Примери за активности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Учениците поделени во 3 групи треба да подготват презентација, во рамките на која ќе има карта и истражување за: <ol style="list-style-type: none"> 1. Во кој период и на кои територии се случувала Големата преселба на народите? 2. Кои причини, се претпоставува дека биле важни за Големата преселба на народите? 3. Кои територии ги освоиле Готите (Визиготи и Остроготи), Вандалите, Варварите, Аварите, Словените и Прабугарите? 4. Да напишат кратка биографија со познатите факти за животот на Атила. 5. Освојувањата на Викинзите и териториите кои ги освојувале. 6. Какви промени се случиле во Европа по Големата преселба на народите? <p>Секоја од групите ќе добие по две прашања за кои треба да подготви одговори кои ќе бидат дел презентацијата. Учениците бараат соодветни книги, енциклопедии и информации од интернет, а наставникот ја проверува релевантноста на користените книги, како и податоците од интернет користени во презентацијата. Учениците по стекнатите сознанија и подготвената презентација, водат дискусија за промените кои се случиле во Европа по Големата преселба на народите.</p> • Учениците поделени во групи добиваат задолженија да истражуваат на интернет, во книги, енциклопедии: <ol style="list-style-type: none"> 1. За тоа какво било феудалното општество, за феудалната хиерархија и за основните карактеристики на средновековните кралства. 	

2. За државата на Франките и тоа за освојувањата на Франките, за најважниот владетел Карло Велики, но и за други владетели на Франките, како и за тоа што се случило со државата на Франките.
 3. За појавата и ширењето на болеста чума или црна смрт во средниот век, но и за значењето на развојот на медицинската наука во искоренувањето на болестите.
 4. За Кордопскиот калифат, кои територии ги опфаќал и во кој период постоел калифатот, какви релации имал Кордопскиот калифат со тогашните европски држави, како и за економските, научните и културните достигнувања на Кордопскиот калифат. Секоја од групите, ги запишува сознанијата кои ги стекнале и ги разменуваат со другите групи. Во исто време изработуваат прашања за квиз. Прашањата му ги даваат на наставникот и тој го води квизот. На крајот дискутираат за феудалното општество, за државата на Франките, за болеста чума, како влијанието на Кордопскиот калифат во однос на развојот на науката математиката, астрономијата, медицината, но и за филозофијата, за библиотеката која постоела таму, а содржела 400.000 книги.
- Учениците поделени во групи со помош на наставникот изработуваат проект книга/брошура со најважните податоци за Византиското Царство, цртаат временска лента на која се наведени династиите кои владееле со Византија, бараат фотографии од минатото, но и од сегашноста за градот Цариград, градот кој има четири имиња и долга историја, пишуваат текст кратка историја за царот Јустинијан I за неговото потекло и неговите освојувања со карта на неговите освојувања, наоѓаат карти од интернет за промените на териториите на Византиското Царство, прават краток историски текст за падот на Цариград под Османлиска власт, за востанието Ника, пишуваат кратки информации, но бараат и фотографии од интернет за културното влијание кај Балканските народи, цркви, црковно пеење, влијанието и врз исламската култура. Потоа учениците водат дискусија за културното наследство на Византија на територија на современата македонска држава.
 - Учениците заедно со наставникот организираат изложба за развојот на средновековните градови. Учениците поделени во три групи наоѓаат фотографии и податоци за познатите средновековни градови кои и денес постојат, како и за тоа како изгледале средновековните занаети, како изгледала трговијата во средновековните градови. Прават споредба со тоа како изгледале средновековните градови во споредба со современите градови.
 - Учениците заедно со наставникот прават проект за крстоносните војни. Наставникот им помага во лоцирање на карта на териториите каде се воделе војните. Учениците поделени во три групи изработуваат проект за: 1. бројот на крстоносните војни, каде и кој ги водел, 2. причините за крстоносните походи, 3. последиците од крстоносните војни. Сите заедно прават временска лента за сите крстоносни војни. На крајот водат дискусија за причините, текот, како и за последиците од Крстоносните војни.
 - Учениците добиваат задолжение да истражуваат за 1. Влијанието на религија врз уметноста во средниот век. 2. За првите универзитети во Европа и за нивната улога 3. За Авицена и неговото влијание во медицината 4. За готската архитектура и сликарство 5. За други видови на уметност во средниот век. Потоа подготвуваат презентација со помош на наставникот, кој се грижи за релевантноста на користените податоци, при тоа користејќи енциклопедии, книги и интернет. Презентацијата може да содржи и кратки видеа за уметноста, за првите универзитети, како и за животот, научната дејност на Авицена, за неговото влијание во медицината.
 - Наставникот и учениците прават визуелна презентација за хуманизмот и ренесансата во Европските центри, во рамките на која една група

прави за сите достигнувања во литературата и познатите писатели, втората група прави за познатите уметнички дела на Леонардо Да Винчи, Микеланџело и Тицијан, како и познатите градови и третата група за Никола Коперник и Галилео Галилеј. Преку изработката на проектите го бараат влијанието на античката уметност и култура на хуманизмот и ренесансата.

ИСТОРИЈА

Тема: Балканот во средниот век

Вкупно часови: 20

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. ги објаснува причините за доселувањето на Словените на Балканот и промените што настанале;
2. ја опишува дејноста на Кирил и Методиј и на Климент и Наум и потребата од создавање на словенско писмо;
3. го објаснува создавањето и уредувањето на Самоиловото Царство;
4. го објаснува создавањето и уредувањето на принципатите во Арберија;
5. го наведува периодот и териториите на кои се создале средновековните држави на Балканот;
6. ја опишува дејноста на Охридската Архиепископија;
7. го опишува секојдневниот живот на Балканот во Средниот век и наведува примери на културни обележја.

Содржини (и поими)

Стандарди за оценување

• **Населување на Словените на Балканот**
(прататковина, староседелци, Перун, Весна, Велес, Лада, Дажбог, Триглав, Сварог, Морона, источни јужни и западни Словени, македонски Склавинии, Берзити, Струмјани, Смолјани, Сагудати, Ринхини, Драговити, Вајунити, Велигизити)

- Ја определува местоположбата на прататковината на старите Словени и го опишува нивниот начин на живеење во прататковината.
- Ги наведува причините за преселбата на Словените.
- Ги наведува периодот и правците на преселба на старите Словени.
- Ги објаснува промените кои настанале по нивното доселување на Балканот.
- Ги наведува позначајните словенски племиња кои се населиле на Балканот и на територијата на сегашната македонска држава.
- Ги наведува позначајните словенски божества и нивната улога.

• **Дејноста на Кирил и Методиј и дејноста на Климент и Наум**
(Христијанизација, мисии, Папа, описменување, Кутмичевица, глаголица, кирилица, црти и рецки, Манастири, книжевни школи, калемење)

- Го опишува животот и ги објаснува делата на словенските просветители Кирил и Методиј.
- Го опишува животот и ги објаснува делата на Климент и Наум.
- Ги објаснува условите во кои се создала словенската азбука (глаголица и кирилица).
- Ги објаснуват причините за прифаќање на христијанството од страна на Словените.

• **Самоилова држава**
(Самоил, кнез Никола, Византија, Бугарија,

- Ги објаснува создавањето на Самоиловата држава.
- Го наведува периодот на постоење на Самоиловата држава и го определува ширењето на

<p>комитопули, кнез, цар, монарх, крунисување, востание, тетрархија, престолнина, Преспа, Охрид, битка на Беласица, благородници, Петар Делјан, Ѓорѓи Војтех)</p>	<p>нејзината територија на историска карта.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Го објаснува системот на владеење и управување во Самоиловата држава. • Ја опишува битката на Беласица и последиците од неа. • Ги објаснува причините за пропаѓањето на Самоиловата држава. • Ги опишува востанијата на Петар Делјан и Ѓорѓи Војтех.
<ul style="list-style-type: none"> • Охридска Архиепископија (Патријаршија, патријарх, архиепископија, архиепископ, епархии, епископи, свештенство) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува поимите што е архиепископија, а што патријаршија. • Ја опишува дејноста и значењето на Охридската архиепископија. • Наведува како се делела територијата на Охридската архиепископија во минатото.
<ul style="list-style-type: none"> • Средновековни држави на Балканот (Стефан Душан, Симеон, Душанов законик, Трново) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го определува просторот и времето и го опишува уредувањето средновековната српска држава на цар Душан. • Го определува просторот, времето и го опишува уредувањето на средновековната бугарска држава на цар Симеон.
<ul style="list-style-type: none"> • Принципатот Арбер (принципат, Арбер и Арберија, данок, феудални семејства: Балша, Топија и Кастриоти) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги наведува периодот и териториите на создавањето на принципатот Арбер. • Ги наведува позначајните феудални владетели и општественото уредување во принципатот Арбер. • Ги опишува особеностите на кнежевствата на Арберија создаени во текот на XIV и XV век (Балша, Топија, Кастриоти) • Ги опишува промените (политичките, економските и културните) кои настанале во Арберија. • Ја објаснува поврзаноста на Охридската архиепископија со принципатот Арбер.
<ul style="list-style-type: none"> • Самостојни феудални владетели (Добромир Хрс, Стрез, Алексиј Слав, Волкашин, Јован Углеша, Марко) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги наведува самостојните феудални владетели на територијата на современата македонска држава во средниот век. • Го определува просторот и времето на создавањето и опстојувањето на кралството на Волкашин и деспотството на Јован Углеша.
<ul style="list-style-type: none"> • Секојдневниот живот на луѓето на Балканот во средниот век (занаети, црковни училишта) 	<ul style="list-style-type: none"> • Набројуваат видови занаети кои наоѓале примена во секојдневниот живот на луѓето во Средниот век. • Го објаснува значењето на црковните училишта при описменувањето на населението. • Го опишува секојдневниот живот на луѓето на Балканот во средниот век (храна, облека, забава, музика, занимања).

<ul style="list-style-type: none"> ● Културата на Балканот во средниот век (пофални слова, житија, книжевни центри, фрески, икони, ерес, еретичко учење, Богомилство) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Го опишува начинот на градба во Средниот век на Балканот. ● Го определува културното влијание на Византија на Балканот. ● Ги објаснува причините за појавата на богомилското учење и неговите карактеристики. ● Ја објаснува улогата и значењето на црквите и манастирите во средниот век на Балканот. ● Наведува примери од книжевни дела за балканските народи (Кратовска книжевна школа, првите пишани документи на албански јазик).
<p>Примери за активности</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Учениците, поделени во четири групи, добиваат задача да истражуваат на интернет и во историска литература. Првата група истражува каде се протегала територијата каде што претходно живееле Словените, втората група истражува за начинот на живот и занимањата на старите Словени, третата група истражува за причините кои довеле до напуштањето на територијата која претходно ја населувале и населување во централна, источна и јужна Европа. Четвртата група истражува какви промени настанале на новонаселените територии од Словените. Секоја група собира податоци, ги селектираат и изработуваат плакати кои потоа ги презентираат и извлекуваат заклучок за начинот на живот на Словените и дека големата преселба на народите влијаела врз преселбата на Словените. Ја проверуваат точноста на тоа што самите го обележале. На крајот на часот учениците преку поставени прашања од страна на наставникот одговараат и водат дискусија за сите промени кои се случиле кај словенската група народи со нивното преселување на нови територии. ● Учениците, поделени во четири групи, добиваат задача да истражуваат кои словенски племиња се населиле на територијата на Балканот и територијата на денешната современа македонска држава, како и за македонските Склавинии. Ги определуваат териториите на историска карта и со стикери ги запишуваат имињата на поодделни словенски племиња. Потоа, секоја група ја презентира „својата“ историска карта, а сите заедно ја проверуваат точноста на сработеното. Во заедничка дискусија со наставникот, учениците го објаснуваат терминот словенизација. На крајот се заклучува дека со доселување на Словените настанале крупни промени на Балканот. Дел од староседелците ги напуштиле своите домови, се преселиле во поголемите градови, дел останале да живеат со Словените и со текот на времето се помешале со Словените. ● Учениците поделени во мали групи или парови, секоја група/пар добива (со влечење ливче) име на бог или божица кај старите Словени, со задача да ја истражи улогата на секое божество во словенската митологија и да го претстават преку цртеж. Сите цртежи се закачуваат на ѕид и секоја група ја презентира својата претстава за своето бог/божество. Потоа, наставникот на табла ги запишува следните општи карактеристики на верувањата и религиите кај Словените (многубошци, машки и женски богови, богови за природата, вили, самовили, култови, жртвувања, жреци). ● Учениците поделени во три групи, подготвуваат презентација за животот и делото на светите браќа Кирил и Методиј. Првата група истражува за животот, нивното потекло и образованието на браќата Кирил и Методиј. Втората група истражува за мисијата во Моравија. Третата група истражува за Брегалничката мисија. Врз основа на податоците до кои дошле преку истражување, групите составуваат временска лента на која ги бележат поважните настани од неговиот живот и дејност. Кога биле родени и кои им биле родители? Каде се 	

школувале и кои биле нивните занимања? Кој јазик го земале како основа кога ја создале глаголицата? Кои биле нивните најзначајни мисии и каде се одвивале? Кога и каде починале? Откако секоја група ќе го презентира сработеното, во заедничка дискусија се истакнуваат моментите кои им оставиле најголем впечаток на учениците и се очекува учениците да извлекуваат заклучок дека браќата Кирил и Методиј се сесловенски просветители, заслужни за создавањето на словенската азбука глаголица и за прифаќање на христијанството од страна на Словените. Учениците во дискусијата го нагласуваат нивното големо значење за сите словенски народи.

- Учениците, поделени во три групи, подготвуваат презентација за животот и делото на Климент и Наум. Првата група истражува за Климент, втората група за Наум, а третата за Охрид како центар на словенската просветителска дејност. Врз основа на податоците до кои дошле преку истражување, групите составуваат временска лента на која ги бележат поважните настани од нивниот живот и дејност. Откако секоја група ќе го презентира сработеното, во заедничка дискусија се истакнуваат моментите кои им оставиле најголем впечаток на учениците и извлекуваат заклучоци за значењето и големината на Климент и Наум, за нивната дејност и за развојот на просветителската дејност, медицината и литературата посебно за градот Охрид, но и за нивното влијание во други делови на територијата на современата македонска држава, како и во други делови на Балканот. Се очекува учениците да знаат дека кирилицата го добила името во чест на нивниот учител Кирил.
- Учениците, поделени во три групи, добиваат работен лист во кој се опишани востанијата на кнезот Никола и комитопулите. По анализа на дадените описи, од учениците се очекува да одговорат на следниве прашања дадени на работниот лист: (1) Кои биле причините за крвање на востанијата и против кого биле кренати?, (2) Кој стоел на чело на востанијата? и (3) Како завршиле востанијата? На таблата наставникот црта временска линија и го определува периодот кога била создадена Самоиловата држава. Одговорите што ги дале учениците се читаат и наставникот дообјаснува и/или коригира доколку е потребно. На крајот учениците отвараат дискусија како Самоил станал единствен владетел и дали го оправдувате неговиот начин на доаѓање на власт?
- Учениците поделени во четири групи истражуваат на интернет за организацијата на Самоиловата држава првата истражува за главните носители на власта, втората истражува за престолнината и главните центри на државата, третата за улогата на црквата во државата, а четвртата за Беласичката битка и последиците од неа. Секоја група ги презентира на хамер (или на видео презентација) сознанијата до кои дошле, а на крајот од сите групи се извлекуваат заклучоци дека Самоиловта држава била организирана како и другите средновековни држави, а Беласичката битка влијаела за пропаѓањето на Самоиловата држава.
- Учениците следат презентација во која се објаснува формирањето на Охридската архиепископија. Потоа, поделени во групи, истражуваат барајќи одговорот на следниве прашања:
 1. Што влијаело на формирањето на Охридската архиепископија?
 2. Каква била улогата на Охридската архиепископија во ширењето на христијанството на територијата на средновековна и современата македонска држава?
 3. Каква била организацијата на црквата?Групите ги презентираат одговорите до кои дошле, а наставникот дообјаснува доколку е потребно. Потоа се води дискусија за тоа кои промени се случиле во животот на луѓето под влијание на христијанството при што се фокусираат на промените во верувањата, обичаите и традициите.

- Учениците поделени во две групи добиваат задолженија да истражуваат кога и на кои територии била формирана средновековното кралство Србија и на кои територии се формирало средновековната Бугарска држава. Сите заедно читаат за Душановиот законик. Учениците презентираат и дебатираат заедно со наставникот, ги бараат сличностите и разликите на овие средновековни држава (кралства, царства), за Душановиот законик, како и за тоа дека овие феудални држави настанале на Балканот, користејќи ја слабоста на Византија.
- Учениците, поделени во парови добиваат задача да истражуваат каде се протегал Принципатот на Арбер, кои биле позначајни владетели на принципатот. Учениците презентираат пред другите, а потоа со помош на наставникот групите ја проверуваат точноста на тоа што самите го истражиле. Учениците извлекуваат заклучок дека слабеењето на Византиската држава довело до формирање на самостојни феудални кнежевства на Балканот меѓу кои и Принципатот на Арбер.
- Учениците, поделени во групи добиваат задача да истражуваат за кнежевствата Балша, Топија и Кастриоти како и кога се создале, кои биле центри на истите и каде се простирале. Учениците презентираат пред другите, а потоа со помош на наставникот, групите ја проверуваат точноста на тоа што самите го истражиле. На крај се води дискусија за наведените кнежевства која се фокусира на промените во секојдневниот живот, на клучните обележја т.е. симболи, начин на владеење и нивното простирање.
- Учениците поделени во четири групи истражуваат за самостојните владенија на првата за Добромир Хрс, втората за Стрез, третата за Алексиј Слав, а четвртата за државата на Волкашин и Марко, нивните престолнини, териториите каде владееле и периодот кога владееле. Учениците презентираат заедно со наставникот, ги бараат сличностите и разликите на овие средновековни држави водат дискусија и извлекуваат заклучоци за тоа дека поделеноста на овие владетели ја ослабнувала нивната моќ.
- Поделени во четири групи секоја група добива (со влечење ливче) да истражат кои биле главните занимања на населението. Првата група истражува за културата, втората за обичаите, третата за облеката и храната како на сиромашното така и на богатото население. Четвртата група ја истражува положбата на жената во средновековните држави. Откако ќе бидат прикажани презентациите преку дискусија со сите ученици се констатираат сличностите и разликите во застапеноста на занимањата и начин на животот во одделните средновековни држави, положбата на жените тогаш и во денешните современи држави.
- Учениците поделени во три групи добиваат задолжение да истражуваат на интернет за начинот на живеење (храна, облека, музика, забава, семејство), за обичаите и за црковните училишта во средниот век на македонските Словени. Заедно со наставникот ја проверуваат точноста на податоците. Потоа, првата група изработува постер за начинот на живеење. Втората група изработува постер за обичаите и нивното влијание врз луѓето. Третата група прави постер за улогата на црковните училишта. Потоа учениците ги презентираат своите сознанија и преку отворена дискусија се заклучува за начинот на живеење, за обичаите и за улогата на црковните училишта во образованието на населението.
- Учениците се делат во пет групи и секоја група истражува за еден аспект од секојдневниот животот на луѓето на Балканот. Целта е сите групи заедно да подготват еден голем постер на кој секој аспект ќе биде прикажан преку слики што групите ги наоѓаат на интернет, ги печатат, сечат и лепат на голем хамер под соодветни наслови: Влијанието на Византија во културата и уметноста на Балканот во средниот век, културата и уметноста на Балканот, книжевни центри, изработка на икони и фрески, книжевни дела, градителска дејност, цркви и манастири. Прават презентација и за Кратовската книжевна школа со ракописите на црковнословенски јазик, како и за првите пишани

документи на албански јазик. Потоа, секоја група ги користи сликите за да го опише аспектот од секојдневниот живот на кој работела. На крајот, во отворена дискусија, заеднички се заклучува дека секојдневниот животот на луѓето на Балканот во голема мера се разликувал зависно од општествената група на која припаѓале.

- Учениците поделени во четири групи, истражуваат за појавата на Богомилското учење. Првата група истражува за причините за појавата на учењето на територијата на современата македонска држава и на Балканот, втората за учењето и организацијата на Богомилите, третата за ширењето на богомилството на Балканот и Европа, а четвртата за односот на црквата кон Богомилите и Богомилството како еретичко учење. По презентациите и проверка на податоците од страна на наставникот, учениците извлекуваат заклучоци за тоа што преставувало Богомилството и зошто црквата остро ги казнувала и прогонувала Богомилите. Се очекува, учениците да разликуваат ерес од официјална религија.

ИСТОРИЈА

Тема: Османлиска империја

Вкупно часови: 26

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

- Го објаснува создавањето на Османлиската Империја
- Го опишува начинот на ширењето на Османлиската Империја во Европа, Азија и Африка
- Ги објаснува промените кои настанале на Балканот по доаѓањето на Османлиите
- Ги опишува односите помеѓу христијаните, муслиманите и Евреите во Османлиската империја
- Го опишува отпорот против Османлиската Империја на Балканот
- Го објаснува влијанието на Османлиската Империја врз културата, уметноста, архитектурата и животот на луѓето на Балканот.
- Ги објаснува причините за модернизацијата и промените кои настанале во Османлиската империја

Содржини (и поими)

- Создавање на Османлиската Империја** (султан, везир, беглербег, спахија, вилает, санџак, каза, тимар, Хас, Мехмед Фатих II, Харем, Сарај, битка на реката Марица, битка на Косово Поле)

Стандарди за оценување

- Го определува просторот и времето на создавањето на Османлиската држава.
- Наведува како и кога биле освоени балканските територии од Османлиската држава (битката на реката Марица, битката на Косово Поле, битката кај Никопол)
- Ги објаснува улогата на Султанот Мехмед II во освојувањето на Константинопол и значење на падот на Константинопол во историјата на Европа
- Го објаснува системот на владеење и управувањето со териториите на Османлиската

	<p>Империја.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Го опишува животот на дворот на султанот.
<ul style="list-style-type: none"> • Ширење на империјата во Европа, Азија и Африка (Султан Сулејман, калиф, дефширме, јаничар) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува улогата и значењето на Султанот Сулејман во ширењето на Османлиската империја. • Го опишува начинот на владеењето на Султанот Сулејман како калиф и неговите односи со европските држави. • Ја објаснува улогата на јаничарите во историјата на Османлиската Империја.
<ul style="list-style-type: none"> • Балканот под османлиска власт (Исламизација, Раја, Џизие, Евреи, милет, еснаф) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува промените во животот на луѓето што се случиле по освојувањето на Балканот од Османлиската Империја. • Ги објаснува процесите на ширење на исламот на Балканот и мотивите и причините за исламизацијата. • Ги наведува причините за населување и просторот на кој се населувале Евреите во Османлиската Империја. • Ги објаснува односите меѓу припадниците на различните религии во Османлиската империја (христијани, Евреи и муслимани). • Го опишува местото и улогата на религијата во животот на населението на Балканот под османлиска власт. • Ја опишува дејноста на Охридската архиепископија во време на османлиското владеење на Балканот. • Наведува примери од влијанието на Османлиската Империја врз секојдневниот живот на луѓето на Балканот.
<ul style="list-style-type: none"> • Ѓерѓ Кастриот Скендербег (Ѓон Кастриот, Арберија, вазал, Лешанска лига, Кроја, Марин Барлети) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува османлиските походи кон арбериските (албанските) територии • Ги опишува животот и дејноста на Ѓерѓ Кастриоти Скендер-бег како дел од османлискиот систем на владеење и како бунтовник против османлиската власт. • Ги објаснува причините за востанието на Скендер-бег против османлиската власт. • Наведува кога и каде се одвивала борбата на Скендер-бег со Османлиите. • Го објаснува формирањето и значењето на сојузот во Лежа. • Ја опишува состојбата на арбериските (албанските) територии по смртта на Скендер-бег.
<ul style="list-style-type: none"> • Отпорот против османлиската власт (ајдутин, Карпош, Сирма војвода) 	<ul style="list-style-type: none"> • Наведува причини за отпор против османлиската власт на Балканот. • Ги објаснува причините за избувнување на Карпошевото востание и последиците по неговото задушвање.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува причините за појавата и карактерот на ајдутството во Османлиската империја. • Го објаснува животот на Сирма војвода како жена и ајдутка.
<ul style="list-style-type: none"> • Култура и уметност во Османлиската Империја (џамија, теке, амам, ан, безистен, механа) 	<ul style="list-style-type: none"> • Наведува примери на османлиска архитектура на територијата на Балканот и на територијата на современата македонска држава. • Го објаснува преку примери влијанието на османлиското наследство врз културата и уметноста на денешните народи на Балканот (музика, кујна, архитектура) • Ја објаснува важноста на историските споменици од османлискиот период како заедничко културно наследство на народите на Балканот.
<ul style="list-style-type: none"> • Модернизација на империјата (модернизација, реформа, танзимат, пошта и телеграф, железница, администрација, Махмуд II, чорбаџија, коџобашија, младотурци) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува главните причините за опаѓање на Османлиската Империја во 18 и 19 век. • Ги наведува причините за појавата и улогата на христијанските чорбаџии и коџобашии во модернизирањето на Османлиската Империја. • Ја објаснува улогата и значењето на Султанот Махмуд II во модернизацијата на империјата. • Наведува примери од процесот на модернизирање на Османлиската Империја во 19 век. • Ги објаснува промените кои настанале во Османлиската Империја и во животот на луѓето под влијание на модернизацијата.
<p>Примери за активности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Учениците поделени во четири групи. Првата група на историска карта со стикери ги бележат териториите на настанок на Османската Империја и ја лоцираат денешната држава на која настанала Османлиската Империја. Втората група истражува за битката кај Никопол, третата истражува за Марицката, а четвртата истражува за Косовската битка. Ги определуваат територијалните проширувања на Османлиите на Балканот. Презентираат пред учениците, извлекуваат заклучок кои слабости ги искористиле Османлиите на непријателот за освојување на Балканот. Се очекува учениците да разберат дека неслогата помеѓу балканските владетели била причина за нивниот пораз во битките и освојување на Балканот. • Учениците поделени во три групи истражуваат на интернет. Првата истражува за слабеењето на Византија, втората група за подготовките на Мехмед II за освојувањето на Византија, третата група го опишува однесувањето на Османлиите кон населението во Константинопол. На крајот прават заедничка визуелна презентација. Од презентацијата се очекува да извлечат заклучок за слабеењето и пропаѓањето на Византија и почетоците на шиенето на Османлиската Империја. • Учениците поделени во пет групи истражуваат на интернет: првата група истражува за владеењето на Султанот и изработуваат пирамида на власта, втората за везирите – помошници на султанот и нивната улога во пирамидата на власта, третата за административната поделба во Османската Империја (беглербегови, вилаети и санџаци, нахии и кази), четвртата за категории на земјиште и кој управувал со имотите (тимар, хас) и петтата група го истражува животот на дворецот на султанот. Групите презентираат, а потоа во заедничка дискусија се 	

извлекуваат заклучок дека Османската Империја била добро организирана за полесно управување со освоените територии, султановиот дворец бил добро организиран и подреден на потребите на султанот.

- Учениците поделени во три групи добиваат задолженија. Првата група на географска карта (со Европа, Африка и Азија) ги цртаат границите на Османската Империја во време на освојувањата на султан Сулејман Величествениот. Истовремено ги идентификуваат современите држави и поголеми градови кои се протегаат на таа територија. Втората група истражува за животот и делото на Султанот Сулејман Величествениот и зошто бил наречен величествен. Кои биле неговите заслуги за да ја добие таа титула. Третата група истражува за создавањето на најсилниот дел од османската војска - јаничари. Осознаваат за воспитувањето на јаничарите, но и за напредокот кој го имале во нивната кариера. Учениците донесуваат заклучок дека Османлиската Империја имала најголем подем во време на султанот Сулејман Величествениот и ја потенцираат улогата на јаничарите како најсилен дел од војската.
- Учениците следат куса презентација за освојувањето на балканските територии од страна на Османлиите. Потоа поделени во групи истражуваат за промените кои настанале на Балканот по нивното доселување. Првата група истражува за храната, облеката, обичаите, музиката и нивното прифаќање од населението на Балканот. Втората група истражува како се одвивала исламизацијата на Балканот кои биле последиците од исламизацијата. Третата група истражува за даноците кои требало да ги дава рајата и прават споредба со давачките кои требало да ги дава муслиманското население. Извлекуваат заклучоци дека населението на Балканот прифатило голем дел од начинот на живот на Османлиите. Се очекува да извечат заклучок дека исламизацијата била и доброволна и наметната, кај оние кои сакале да ги зачуваат своите имоти и привилегии. Како и тоа дека и Османлиската држава собирала даноци како и сите други.
- Учениците поделени во три групи истражуваат. Кога, како и зошто Евреите доаѓаат на Балканот, изработуваат мултимедијална презентација, а по презентацијата дискутираат за сознанијата до кои дошле. Втората група истражува за односот на османлиската власт и исламот во однос на Христијаните и Евреите доаѓаат до сознанија и истите ги презентираат на хамер. Третата група истражува за верските институции (цркви, џамии и синагоги) во секојдневниот живот на луѓето. Учениците извлекуваат заклучок дека на Османлиската територија живееле различни народи со различна верска определба. Учениците дебатираат на тема „Верска толеранција во Османската империја“- едните треба да тврдат дека империјата била нетолерантна, а другите дека била толерантна. Се очекува од дебатата да произлезе дека верската толеранција е услов за соживот меѓу различните народи и вери.
- Учениците поделени во две групи истражуваат каква била улогата на Охридската архиепископија во време на Османлиската Империја и тоа едната група за тоа каква била положбата на Охридската архиепископија во време на Османлиската империја, другите за укинувањето на Охридската архиепископија, како и зошто била укината. Заедно со наставникот изработуваат визуелна презентација. На крајот дебатираат за влијанието на Охридската архиепископија во создавањето на книжевни дела, негување на словенскиот јазик, во поддршката на борбата против османлиската власт на територијата на современата македонска држава и на другите територии на Балканот каде што досегала тогашната јурисдикција на Охридската архиепископија.
- Учениците се делат во пет групи и секоја група истражува за еден аспект од секојдневниот животот на луѓето во Османската Империја:

храна, облека, музика, обичаи, семејство. Целта е сите групи заедно да подготват еден голем постер, на кој секој аспект ќе биде прикажан преку слики што групите ги наоѓаат на интернет, ги печатат, сечат и лепат на голем хамер под соодветни наслови, при што обрнуваат внимание во сликите да бидат прикажани и побогатите и посиромашните, како и мажите, жените и децата. Потоа, секоја група ги користи сликите за да го опише аспектот од секојдневниот живот на кој работела. На крајот, во отворена дискусија, заеднички се заклучува дека секојдневниот животот на луѓето во Османската Империја во голема мера се разликувал зависно од општествената група на која припаѓале.

- Учениците поделени во три групи истражуваат. Првата група истражува за животот и делото на Ѓерѓ Кастриот Скендербег. Втората група истражува за причините за кревање на востанието и териториите кои биле опфатени со истото и резултатите од востанието. Третата група истражува за формирањето и значењето на сојузот во Лежа. На крајот сите три групи прават презентации и ги истакнуваат најзначајните настани од времето на Ѓерѓ Кастриот Скендербег. Се очекува учениците да осознаат за борбата на народите на Балканот за подобар и поправичен живот во империјата.
- Учениците поделени во групи истражуваат за текот на настаните по смртта на Ѓерѓ Кастриот Скендербег, отпорот и падот на клучните центри Кроја и Скадар под османлиското владеење. Групите праваат презентации и ги истакнуваат најзначајните настани и протагонисти и со помош на наставникот водат дискусија со која го опишуваат состојбата по целосното воспоставување на османлиската власт во албанските територии и пошироко на Балканскиот Полуостров.
- Учениците поделени во четири групи истражуваат. Првата група истражува за животот и делото на Карпош. Втората група истражува за причините за кревање на востанието и териториите кои биле опфатени со истото. Третата група истражува за последиците од востанието. Четвртата група истражува за австро-турската војна во 17 век. На крајот сите четири групи прават презентации и ги истакнуваат најзначајните настани од времето на Карпош. Се очекува учениците да осознаат за борбата на народите на Балканот за подобар и поправичен живот во империјата.
- Учениците добиваат задача да напишат краток есеј на тема :
Замислете дека сте водач на востание. Како дел од есејот би биле прашањата:
 1. Зошто би кренале востание?
 2. Како истото би го организирале и
 3. Што сакате да постигнете со востанието?
 4. Дали истите цели со востанието би можеле да ги реализирате на друг начин? Ако одговорот е да кој е тој начин?
- Учениците поделени во три групи истражуваат. Првата група истражува за вооружениот отпор против османлиската власт појавата на ајдутството, начинот на организација и војување. Втората група истражува за најпознатите ајдути, меѓу кои Сирма и Румена војвода и други. Третата група истражува за невооружениот вид на отпор (неплаќање даноци, криење на децата, осакатување, поради данокот во крв, криење на жито и стока и друго). На крајот секоја група изработува презентација од која треба да произлезе стрип за ајдутството.

<ul style="list-style-type: none"> Учениците поделени во групи утврдуваат дали на територијата во која живеат или во нивна близина има локалитети или објекти од османлискиот период и култура. Доколку има ги наведуваат, опишуваат за што биле наменети . Следните часови истражуваат, ги посетуваат, фотографираат и прават колаж од фотографии во која можат да вметнат музика. Продуктите ги презентираат и од истите прават документарен филм. Учениците поделени во две групи истражуваат за промените кои се случувале во текот на 18 и 19 век во Османлиската Империја. Потоа заедно со наставникот организираат клуб на млади историчари каде секоја од групите ги презентира промените кои се случувале во 18 и во 19 век во Османлиската Империја и дебатираат на прашањата 1. Кои се најважните промени кои се случиле во двата века во Османлиската Империја? 2. Какво било влијанието на европските држави врз промените во Османлиската Империја? 3. Каква улога имале христијански чорбаџија и коџобашија? 4. Каква била улогата и значењето на Султанот Махмуд II во модернизацијата на империјата? Овие активности можат да се одвиваат на два часа. На првиот се реализира истражувањето со користење на интернет, но и со помош на наставникот кој им посочува енциклопедии и книги од каде можат да пронајдат податоците. Учениците поделени во групи истражуваат кои се главните промени во Османлиската Империја кои имаат влијание врз животот на населението. Едната група истражува кога почнува изградбата на железничката пруга во Османлиската Империја, на Балканот и во Македонија? Другата група истражува кога била направени промените во поштенскиот сообраќај во Османлиската државата, на Балканот и во Македонија? По истражувањето ги презентираат пронајдените информации и на крајот дебатираат за тоа какво било влијанието кое го извршиле модернизациите во Османлиската Империја, врз секојдневниот живот на населението. 	
ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ Тема: ЕТИКА И РЕЛИГИЈА Вкупно часови: 19	
Резултати од учење Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да: <ol style="list-style-type: none"> 1. ги објаснува етичките принципи и моралните вредности и нивната примена во секојдневието; 2. ги опишува главните религии во светот и ја објаснува улогата на религијата денес; 3. ги објаснува етичките принципи што се заеднички за религиите во светот, нивните позитивни влијанија врз животот на луѓето и предизвиците што ги носат во денешниот свет; 4. ги објаснува карактеристиките на секуларната држава. Ученикот/ученичката развива: <ol style="list-style-type: none"> 5. морален интегритет и способност за избегнување морално неприфатливи постапки и одлуки. 6. почитување на верувањата на другите, без оглед на религијата на која ѝ припаѓаат или се атеисти. 	
Содржини (и поими)	Стандарди за оценување
<ul style="list-style-type: none"> • Етика и морал 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува (преку пример) значењето на основните етички категории: добро и зло.

<p>(Основно етички категории: добро, зло; морални вредности: еднаквост, чесност, емпатија, одговорност, скромност, праведност, доследност; хуманост; морална дилема; морално однесување; морални норми, интегритет, етички кодекс)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ја објаснува (преку пример) примената на моралните вредности (еднаквост, чесност, емпатија, одговорност, скромност, праведност, доследност, хуманост) во секојдневните одлуки и однесувањето. • Објаснува како моралните вредности на индивидуата се формираат под влијание на средината. • Идентификува потенцијални морални дилеми во различни ситуации во секојдневниот живот. • Објаснува морално и неморално однесување според етичките принципи. • Користи примери за да ги опише особините на личностите со интегритет. • Споредува морално и неморално однесување со законска регулатива. • Ја објаснува улогата на етичките кодекси во одговорното однесување на луѓето во различни професии.
<ul style="list-style-type: none"> • Религијата денес (религии: христијанство, ислам, јудаизам, хиндуизам, будизам; религиска припадност: православни, муслимани, католици, протестанти, Јудејци/Евреји, атеисти; верски објекти: цркви, џамии, катедрали, синагоги, храмови; свештеници: поп, оца, отец, рабин; Библија, Куран, Талмуд, Махабхарата, Рамајана; Господ, Христос, Алах, Мухамед, Брама, Шива, Вишна, Буда; реинкарнација, задгробен живот; правото на религиска слобода и слобода на уверување; меѓурелигискиот дијалог) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува христијанството, исламот, јудаизмот, хиндуизмот, будизмот преку нивните основни карактеристики. • Ја објаснува улогата на религијата како извор на утеха и смисла на животот. • Го објаснува влијанието на религијата врз моралните вредности и однесувања. • Го објаснува влијанието на религијата врз формирањето на чувство на заедништво и врз културата, обичаите и традициите во различните делови на светот. • Го објаснува правото на религиска слобода и слобода на уверување (правата на верниците да ги следат своите верувања без дискриминација или насилство и правото на секој човек да избере или да не избере религиска припадност). • Го објаснува значењето на меѓурелигискиот дијалог за обезбедување мир и стабилност во современото општество.
<ul style="list-style-type: none"> • Заедничките етички принципи на религиите (религиски принципи: златно правило, праведност и правичност, сочувство и милосрдие, искреност и вистинољубивост, дарежливост и добротворност, поддршка на заедницата и солидарност, смиреност и ненасилство, проштевање, почитување на животот; религиски екстремизам) 	<ul style="list-style-type: none"> • Наведува најмалку шест етички принципи што се заеднички за сите или за повеќето религии во светот. • Ги објаснува (преку примери) заедничките етички принципи во религиите во светот. • Објаснува како религиските принципи влијаат врз однесувањето и одлуките на луѓето во секојдневниот живот. • Ги објаснува предизвиците и позитивните влијанија на религиските уверувања врз мирот во светот. • Ги наведува и објаснува предизвиците поврзани со влијанието на религиите во светот: догматизам и нетолеранција, потиснување на критичкото мислење, промовирање

	<p>родова нееднаквост, отпор кон културни и општествени промени, злоупотреба на авторитет.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Секуларизација (секуларна држава, секуларно образование, секуларно правосудство) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува придобивките од раздвојувањето на црквата и државата во процесот на секуларизација. • Објаснува што значи секуларно образование и секуларно правосудство. • Идентификува и објаснува нарушување на секуларноста во дадени ситуации.
<p>Примери за активности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Наставникот ги објаснува основните етички категории: добро и зло. Потоа, учениците поделени во групи, споделуваат искуства од секојдневниот живот што можат да се поврзат со доброто и злото, па потоа секоја група избира по еден пример за секоја етичка категорија што ќе го сподели пред другите. Секоја група ги кажува примерите, а другите ученици може да поставуваат прашања и да бараат појаснување зошто дадениот пример илустрира добро, односно зло. На крајот, се заклучува дека овие основни етички категории се релевантни за нивните животи и имаат значително влијание врз нивните односи со другите луѓе, врз нивните заедници (семејството, соседството, училиштето) и врз општеството како целина. • Учениците следат презентација во која наставникот укажува што се подразбира под морални вредности и ги посочува следните: еднаквост, чесност, емпатија, одговорност, скромност, праведност, доследност; хуманост. Потоа учениците, поделени во групи, добиваат ливчиња на кои се напишани по 2 морални вредности (на пр. еднаквост и доследност, праведност и скромност итн.) со задача преку заедничка дискусија да определат како семејството, училиштето и медиумите придонесуваат/можат да придонесат за развивање на тие морални вредности кај учениците и да наведат примери кои го илустрираат тоа. Откако сите групи ќе го презентираат сработеното, во отворена дискусија се наведуваат примери на ситуации кои укажуваат како моралните вредности влијаат врз секојдневните одлуки и однесувањето на луѓето (пр. Хуманост е кога некој донира облека на настрадани во земјотрес.). • На учениците им се презентира следниот проблем: <i>Вие сте капетан на брод кој тоне на отворено море. Во последниот чамец за спасување собира само 8 луѓе, а заедно со вас има десет луѓе кои треба да се спасат: пензиониран лекар, бремена жена, млад брачен пар, дете на 12 години, наставничка, механичар, војник и бездомник кој се шверцувал на бродот. Имате 5 минути да одлучите кои 8 луѓе да се качат во чамецот.</i> Учениците се делат во групи и секоја група во време од 5 минути одлучува кои луѓе ќе се качат во чамецот за спасување. Откако секоја група ќе ја презентираат својата одлука, се води отворена дискусија по следните прашања: (1) <i>Врз основа на кои критериуми одлучивте?</i> (2) <i>Дали донесените одлуки се правилни или погрешни? Зошто?</i> [Очекуван одговор: Нема единствено и универзално решение и затоа не може да се зборува за погрешно или правилно донесени одговори.] (3) <i>Кои морални вредности се почитувани во донесената одлука? Кои морални вредности се занемарени?</i> (4) <i>Какви морални дилеми покренува ова сценарио?/Кои морални вредности се спротивставени при одлучувањето?.</i> На крајот се заклучува дека моралните дилеми во секојдневниот живот нè принудуваат да дадеме предност на едни морални вредности пред други и затоа одлуките што се донесуваат во таквите ситуации се тешки и сложени. 	

- Учениците се делат во мали групи и секоја група добива по една од следните ситуации: препишување на писмена работа, пронаоѓање изгубен паричник, споделување навреди на социјални мрежи, скришно берење овошки од дворот на соседите, криење на колегата што украде пари од фирмата, крадење чоколадо од продавница и сл. Половина од групите треба да смислат и прикажат како би изгледало морално однесување во „нивната“ ситуација, а другата половина, како би изгледало неморално однесување во „нивната“ ситуација. Потоа, секоја група (една по една) го презентира сработеното, а доброволци од другите групи кажуваат како би изгледало обратното однесување во истата ситуација (ако групата презентира морално однесување, другите даваат примери на неморално и обратно). На крајот, во отворена дискусија се заклучува кои морални вредности го водат моралното однесувањето.
- Наставникот ги претставува карактеристиките на личноста со интегритет преку долунаведените тврдења. По читањето на секое тврдење учениците дигаат палец (☝) доколку особините/однесувањето наведено во тврдењето им се допаѓаат.
 - Личноста со интегритет постапува исправно и тогаш кога никој не ја гледа.
 - Личноста со интегритет е искрена, праведна и не се преправа пред другите.
 - Личноста со интегритет се држи до своите вредности и принципи и презема одговорност за сопствените постапки.
 - Личноста со интегритет има силен морален компас кој ја води да прави добри избори и да ги третира другите со почит.
 - Личноста со интегритет покажува доследност во она што го кажува и во она што го прави поради што другите ѝ веруваат.
 - Личноста со интегритет има цврст карактер кој се одразува во сè што го прави.

Учениците, поделени во мали групи, влечат по едно од сетот ливчиња на кои се напишани следните ситуации од училиштен контекст (по една на секое ливче):

1. Ученикот А ја препишува домашната од својот другар и ја предава на наставникот како негова.
2. Ученикот Б шири лажни гласини за друг ученик од неговата паралелка за да се стекне со популарност меѓу соучениците.
3. Ученикот В е определен од наставникот да учествува во групен проект по предметот Природни науки, но иако не учествува во работата, на крајот се потпишува како и тој да придонел во проектот.
4. Ученикот Г не му дозволува на соученик да игра фудбал со групата затоа што друг ученик му ветил некоја услуга ако го направи тоа.
5. Ученикот Д ги лаже родителите дека на тестот добил 5 за да му дозволат да оди кај другарот на роденден.
6. Ученикот Ѓ ја препишува домашната од интернет и ја предава како тој самиот да ја составил.
7. Ученикот Е позајмува книга од соученик, но ја изгубува, а пред другите тврди дека ја вратил.
8. Ученикот Ж наоѓа паричник што му паднал на друг ученик и си го присвојува откако ќе се увери дека никој не го видел.
9. Ученикот З најчесто доцни на средбите со другарите и секогаш измислува причини и ветува дека следниот пат ќе биде на време.

Задача на групите е прво да утврдат кои морални вредности не се испочитувани и кои од горенаведените карактеристики на интегритетот недостасуваат кај ученикот опишан во „нивната“ ситуација, а потоа да смислат и опишат и друга ситуација од училишниот живот во која некој ученик манифестира недостаток на друга карактеристика на интегритетот. По претставувањето на сработеното пред целата паралелка, се води отворена дискусија по прашањата: (1) *Кои луѓе ги сметаме за поморални – оние со интегритет или оние без интегритет? Зошто?* (2) *Зошто е важно луѓето да бидат со интегритет? Како интегритетот влијае врз репутацијата на луѓето?* (3) *Како интегритетот влијае врз меѓучовечките односи и пријателството меѓу луѓето? Кои се предизвиците во одржување на интегритетот во денешното општество?* На крајот се заклучува дека личностите со интегритет имаат поголема репутација, но многу често се изложени на предизвици

кои го доведуваат во прашање доследното почитување на моралните вредности, поради што е неопходно да знаат како успешно да одолеат на социјалните притисоци.

- Учениците се делат во мали групи и секоја група добива работен лист со истите ситуации од претходната активност: препишување на писмена работа, пронаоѓање изгубен паричник, споделување навреди на социјални мрежи, скришно берење овошки од дворот на соседите, криење на колегата што украде пари од фирмата, крадење чоколадо од продавница. Задача на групите е да ги идентификуваат последиците од неморалното однесување по лицата кои се однесувале на таков начин. Откако сите групи ќе го презентираат сработеното, се води отворена дискусија по прашањата:

(1) Во кои ситуации, лицата кои неморално се однесувале би имале законски последици (пр. би морале да платат казна, би биле судени, би оделе во затвор)?

(2) Што би било доколку се возрасни, а што доколку се деца?

и заеднички се заклучува дека има поклопување меѓу моралните и законските норми, но и дека има разлика меѓу она што се смета за морално/неморално однесување и она што се смета за законски оправдано/неоправдано (казново или не) затоа што законските норми ги определува државата преку законите со кои дефинира што е праведно, а моралните норми ги определува општествената средина во која функционира индивидуата.

- Учениците се делат во групи и секоја група добива пристап до електронска верзија на еден од следните етички кодекси: КОДЕКС НА Медицинска деонтологија (Лекарска комора), Етички кодекс на психолозите (Комора на психолозите), Кодекс на судска етика (Здружение на судии), Етички кодекс на инспекторите (Инспекциски совет). Задача на групите е да го анализираат „својот кодекс со цел да ги идентификуваат моралните вредности и моралното однесување што го бараат од луѓето што се занимаваат со дадената професија. По презентација на сработеното од страна на сите групи се води отворена дискусија преку која треба да се изведе заеднички заклучок за улогата на етичките кодекси во одговорното однесување на луѓето во различни професии.
- Учениците, поделени во пет групи, врз основа на истражување на интернет подготвуваат по една брошура за секоја од следните религии: христијанство, ислам, јудаизам, хиндуизам, будизам. Во секоја брошура, преку текст и слики, се презентирани одговорите на следните прашања:
 - 1. Како се нарекуваат припадниците на дадената религија?*
 - 2. Како се нарекуваат верските објекти карактеристични за дадената религија, како изгледаат и што се случува во нив?*
 - 3. Каков е називот на светата книга во дадената религија?*
 - 4. Што претставува Господ/Христос/Алах/Мухамед/Брама/Шива/Вишну/Буда во дадената религија?*
 - 5. Според уверувањето, што се случува со луѓето по смртта во дадената религија?*

Секоја група работи на посебно прашање и преку одговорите за секоја религија посебно придонесува во креирање на брошурата. За секоја брошура се изработува насловна страница со називот на религијата и соодветни илустрации. Брошурите им се достапни на сите ученици да ги проучат. На крајот наставникот ги поставува прашањата на глас, а учениците ги даваат одговорите. По можност, овој дел од активноста може да се реализира во форма на квиз.

- Учениците се делат во групи и секоја група добива работен лист опис на една од следните религии: христијанство, ислам, будизам и хиндуизам. Во описите се изоставени називите на религиите, боговите и светите книги, а на нивно место е оставена празна линија. Задача на групите е: прво, преку истражување на интернет, да откријат на која религија се однесува описот и да ги пополнат празните места и потоа да подготват презентација во која ќе ги издвојат клучните моменти од описот од кои се гледа улогата на „нивната“ религија како извор на утеха и смисла на животот. Како модел може да послужат следните текстови:

- (за христијанството)

_____ (припадниците на религијата) веруваат дека смислата на животот доаѓа од вербата во _____ (божјиот син). _____ (религијата) учи дека спасението не се заслужува со дела или добри постапки, туку е дар од Божјата милост што се заслужува со вербата во _____ (божјиот син). Вербата во _____ (божјиот син) овозможува лична врска со Бог и на верниците им дава пристап до божјата утеха што ги води низ животот. Вербата во _____ (божјиот син) ги повикува верниците да живеат во љубов со другите, да сочувствуваат со нив и да се грижат за другите. _____ (религијата) става силен акцент на љубовта и добрината и бара од верниците да се однесуваат кон другите со емпатија и разбирање. Основна практика во _____ (религијата) е молитвата која служи како директна врска со Бога. Кога човекот има некаква мака, молитвата му дава сила и утеха затоа што верниците се уверени дека Бог ги слуша нивните молитви и ќе им помогне. _____ (религијата) ги учи верниците да им помагаат на оние на кои им е потребна помош преку постапки на милосрдие. _____ (припадниците на религијата) веруваат во живот после смртта и во вечната надеж за воскресение. Оваа вера во животот после смртта нуди утеха при смртта на близок и им дава смисла на тешките моменти на животот.

- (за исламот)

Централниот концепт во _____ (религијата) е верувањето во единственоста на _____ (богот), според кое крајната цел во животот е да се почитува и подлежи на волјата на _____ (богот). _____ веруваат дека _____ ги создал луѓето со цел да го почитуваат и дека вистинска утеха и смисла на животот произлегуваат од подлегнувањето на волјата на _____ и следењето на неговите насоки како што е изложено во _____ (стевата книга). За _____ (припадниците на религијата), оваа света книга е извор на мудрост и решенија за предизвиците со кои се соочуваат во животот. Молитвите во текот на денот им обезбедуваат на верниците директна врска со _____ (богот) и преку молитвите верниците наоѓаат утеха и чувство на духовно обновување. _____ (религијата) ја нагласува важноста на несебично и великодушно давање и помагањето на оние на кои им е тоа потребно. _____ (религијата) учи за важноста на стрпливоста за време на предизвиците и благодарноста за време на благословите. Верниците наоѓаат утеха и смисла во разбирањето дека и предизвиците и благословите се тестови од _____ (богот) и дека животот на Земјата е привремен, а вистинската цел е вечниот живот во тоа што доаѓа по смртта.

- (за будизмот)

_____ (религијата) се засновува на концептот на свесност за сегашниот момент. Оваа пракса им помага на верниците да ги препознаат и прифатат сегашните услови, без оглед на тоа дали се пријатни или непријатни. Таквата свесност е извор на утеха, бидејќи луѓето учат да не се врзуваат премногу за минатото и иднината. Според _____ (религијата), страдањето е неизбежен дел од животот. Преку прифаќање на страдањето како дел од човечкото постоење, верниците се учат како да го прифатат страдањето и како да

развираат сочувство кон себе и кон другите. Целта на животот во _____ (*религијата*) е постигнување нирвана, што е состојба на потполно ослободување од кругот на раѓање и смрт. Постигнувањето нирвана се смета за крај на страдањето и постигнување вечен мир и утеха. За да се постигне Нирвана неопходно е исправно да се разбира, исправно да се зборува, исправно да се постапува, да се имаат исправни намери, да се вложуваат исправни напори и сл. Живеењето во согласност со ова придонесува да се постигне утеха и да му се даде смисла на животот. _____ (*религијата*) поттикнува на сочувство и грижа за сите живи суштества што им овозможува на _____ (*припадниците на религијата*) да наоѓаат смисла во постоечкиот контекст на меѓусебна зависност.

- (за хиндуизмот)

_____ (*религијата*) верува во циклусот на самсара, кој претставува бескрајен круг на раѓање, смрт и повторно раѓање Многу битно за _____ (*припадниците на религијата*) е верувањето во кармата, под што се подразбира дека нечија постапка, намера или направен избор има последици по неговиот/нејзиниот живот во сегашноста и иднината. Кармата ги охрабрува поединците да прават одговорни избори и да поттикнуваат на љубезност, сочувство и постапки во корист на добросостојбата на другите за да се создаде позитивна карма што ќе ја подобри нивната иднина. Во _____ (*религијата*) се верува дека, кога луѓето прават работи со кои го олеснуваат страдањето, покажуваат добрина и ја посакуваат добробитта на другите, собираат позитивна карма. Оваа позитивна карма води кон добар живот во иднина. Исто така, се верува дека јогата, како духовна и телесна практика, овозможува поврзување на телото и духот. Таа им помага на верниците да ја подберат својата физичка и духовна благосостојба, како и да ја најдат смислата во искуството на соединување на душата и телото.

Додека групата го презентира сработеното, учениците од другите групи идентификуваат сличности и разлики меѓу презентираната и „нивната“ религија. На крајот, во отворена дискусија се констатираат заедничките елементи и разликите меѓу религиите во улогата што ја имаат како извор на утеха и смисла на животот на нивните верници.

- Наставникот им презентира на учениците по еден пример од главните светски религии каде се гледа како религиите придонесуваат за развојот на моралните вредности:

(1) Христијанство: Мисијата на Мајка Тереза

Мајка Тереза го посветила својот живот за да им служи на сиромашните во Калкута, Индија. Нејзината работа е пример за христијанските вредности на сочувство, несебичност и љубов кон ближниот. Таа ја основа Мисионерите на милосрдие, организација која обезбедува грижа и поддршка на оние на кои им е потребна.

(2) Ислам: Концептот на Зекат (милосрдие)

Зекат е еден од петте столбови на исламот, кој бара од муслиманите да дадат дел од своето богатство на оние кои имаат потреба. Оваа практика ги одразува исламските вредности на милосрдие, сочувство и помагање на помалку среќните. Муслиманите се охрабруваат да го споделат своето богатство со сиромашните и со оние кои се соочуваат со тешкотии.

(3) Хиндуизам: посветеноста на Махатма Ганди

Махатма Ганди, истакната фигура во индиското движење за независност, се залагал за ненасилен отпор (ахимса) против угнетувањето. Неговата посветеност на ненасилство е длабоко вкоренета во хинду вредностите на вистината, неповредувањето и почитувањето на сите живи суштества.

(4) Будизам: Далај Лама, добитник на Нобеловата награда за мир

Тензин Ѓацо, 14-тиот Далај Лама, е духовен водач на тибетскиот будизам. Познат е по заложбите за човечките вредности и важноста на сочувството во поттикнувањето на индивидуалната и општествената благосостојба. Во 1989 година ја добил Нобеловата награда за неговата ненасилна борба за ослободување на Тибет и за грижата за глобалните еколошки проблеми.

Потоа, се отвара дискусија по наведените примери за тоа како религиските вредности може да влијаат и да го обликуваат однесувањето и да ги водат поединците во нивната потрага по поправеден и сочувствителен свет (сочувство, милосрдие, ненасилство, издржливост и други позитивни доблести). На крајот, се заклучува дека позитивното влијание на религијата врз моралните вредности е непобитно, но дека, во нашето современо, плурално општество, подеднакво е важно поединците да одржуваат дистанца и да негуваат критичко мислење, без беспоговорно следење на религиските авторитети - иако религиите можат да обезбедат вредно морално водство, од клучно значење е кон нив да се има критички и слободоумен пристап.

- Учениците, поделени во пет групи, добиваат задача да истражуваат како религиите влијаат на културата, обичаите и традициите на луѓето. Секоја група влече ливче на кое е напишана одделна религија и празникот (обичаите, традициите) поврзани со него и неговото славење:
 - (1) Христијанство: Божиќното раѓање (христијанска традиција, прославувањето на раѓањето на Исус, како влијае на божиќните обичаи и традиции ширум светот, вклучително и сцените на раѓањето, коледарските песни и подароците);
 - (2) Ислам: Рамазан низ светот (во текот на месецот Рамазан како муслиманите ширум светот го почитуваат постот, практикуваат заеднички молитви, какви се обичаите, како оброците за ифтар и ноќните молитви и како тоа создава чувство на заедништво);
 - (3) Хиндуизам: Дивали фестивал на светлата (културното значење на Дивали, хинду фестивалот на светлината, како се слави со палење на светилки од масло, огномет и размена на подароци и како ги зближува хинду заедниците);
 - (4) Будизам: Медитација и вежбање на свеста (медитација, зошто денес стана културен тренд, како промовира внатрешен мир и личен раст).
 - (5) Јудаизам: Пасха (значењето, традиционалните јадења и ритуали кои се вклучени, кога се слави, како ги зајакнува врските на еврејската заедница и ги зачувува културните традиции).

Секоја група подготвува презентација од истражувањето, по која останатите ученици поставуваат прашања. Потоа, наставникот отвара дискусија во која се разговараат прашања поврзани со религијата и нејзиното значење за културната разновидност, промоцијата на различни вредности, поврзаноста на заедницата, зачувување на културното наследство, толеранцијата и заедништвото на различните во општеството. На крајот се заклучува дека разбирањето на влијанието на религијата врз обичаите и традициите е од суштинско значење за промовирање толеранција и поттикнување хармоничен соживот во денешниот разновиден свет.

- Наставникот им го објаснува на учениците правото на секој човек да избере или да не избере религиска припадност како дел од правото на религиска слобода и слобода на уверување. Дополнително презентира што значи атеизам и кои луѓе се сметаат себе си за атеисти (атеизмот не е религија туку е убедување кое се однесува на отсуството на верување во постоењето на божества или богови, а луѓето кои се

атеисти не веруваат во постоењето на божества и обично ја отфрлаат идејата за постоење на семејна виша сила). Потоа, наставникот им ги поставува следните прашања на учениците:

1. Зошто некои луѓе се христијани, а други се муслимани? Како се определиле да припаѓаат на одредена религија?
2. Дали сите мора да припаѓаат на некоја религија? Зошто?
3. Дали припадниците на некоја религија и атеистите се разликуваат во поглед на моралните вредности? По што се разликува нивното однесување?
4. Дали некоја религија има право да ги натера луѓето да бидат нејзини припадници? Дали смее некому да му се ускрати можноста да припаѓа на некоја религија или да биде атеист?
5. Дали некој има право некому да му наметнува да практикува некој верски обред? Или да го попречува да практикува? Или да му се потсмева затоа што практикува или не практикува?.

Целта на дискусијата е заеднички да се заклучи дека: (А) никој нема право никому да му наметне дали ќе припаѓа на некоја религија и на која, или ќе одбере да не биде припадник на ниту една религија и (Б) верниците имаат право да ги следат своите верувања без дискриминација или насилство.

- Учениците, поделени во групи, добиваат работен лист насловен како *Можни негативни последици од конфликти меѓу религиите*, во кој се наведени различни можности. Нивна задача е секоја можност да ја означат со Т, ако ја сметаат за точна (дека навистина е можност), односно со Н, ако ја сметаат за неточна (дека не е можност). Пример за такви можности се:
 - Напнатост меѓу припадниците на различни религии (Т)
 - Соработка меѓу припадниците на различни религии (Н)
 - Насилство меѓу верските заедници (Т)
 - Физички, психолошки и материјални загуби за припадниците на една или повеќе религии (Т)
 - Почитување на религијата и обичаите на припадниците на другите религии (Н)
 - Дискриминација на припадниците на помалку застапените верски заедници во општеството (Т)
 - Раселување на луѓето и бегалски кризи (Т)
 - Заедничко празнување на различни верски празници (Н)
 - Изолација на припадниците на помалку застапените верски заедници (Т)
 - Принудна промена на верските практики (Т)

По завршување на задачата, откако заеднички ќе се констатира кои се точните можности наведени во листата (негативните последици), наставникот поведува дискусија со сите по прашањето: *Како може да се спречи да се предизвикаат негативни последици во општествата?*, од која треба да произлезе дека најефикасен начин е меѓурелигискиот дијалог кој обезбедува да се ислушаат и испочитуваат потребите на секоја религиска заедница, без загрозување на потребите на другите и без докажување која религија заслужува повеќе или е повеќе во право кога се работи за религиските верувања и практики.

- Учениците се делат во 5 групи и секоја група влече по едно од ливчињата на кои е напишана по една од следните религии: христијанство,

ислам, јудаизам, хиндуизам и будизам. Секоја група добива задача прво да истражи (на интернет) на кој начин (со кој исказ) е застапено златното правило во „нивната“ религија, а потоа низ групна дискусија да открие на кои етички принципи и морални вредности се заснова исказот и да смисли примери на ситуации од секојдневниот живот кога се постапува во согласност со тоа правило и кога се постапува спротивно на тоа правило (пр. затоа што не сака да го озборуваат и тој не ги озборува другите / иако не сака да го озборуваат, тој ги озборува другите). Откако секоја група ќе го презентира исказот и сработеното и ќе ги одглуми ситуациите, сите заедно изведуваат заклучок за тоа што значи златното правило и кои се последиците од неговото почитување/непочитување во секојдневниот живот.

- Учениците, поделени во групи, добиваат по еден работен лист на кој се напишани и дефинирани следните религиски принципи: (1) сочувство и милосрдие, (2) искреност и вистинољубивост, (3) дарежливост и добротворност, (4) поддршка на заедницата и солидарност, (5) смиреност и ненасилство, (6) проштевање и (7) почитување на животот. Секоја група, за секое правило, треба да смисли и опише ситуација од секојдневниот живот во која се применува наведеното правило. Групите ротираат во презентирањето на правилата (едно по едно) и описите на нивна примена. На крајот заеднички се дискутира за тоа како религиските принципи влијаат врз однесувањето и одлуките на луѓето во секојдневниот живот.
- Учениците, поделени во групи, добиваат задача да ги идентификуваат религиските принципи кои придонесуваат за мирољубив пристап кон конфликтите и мирен соживот. Откако секоја група ќе ги презентира своите размислувања пред другите, во отворена дискусија се изведува заеднички заклучок дека сите религиски принципи промовираат мир и мирно решавање на конфликтите. Потоа, наставникот го објаснува поимот религиски екстремизам и го презентира дејствувањето на Ал Каеда, по што, во отворена дискусија со учениците, заеднички се заклучува дека екстремистичките толкувања на религиските учења може да доведат до насилство, насилни судири и тероризам.
- Учениците следат презентација од наставникот во која се објаснува секој од следните предизвици поврзани со влијанието на религиите во светот: (1) догматизам и нетолеранција, (2) потиснување на критичкото мислење, (3) промовирање родова нееднаквост, (4) отпор кон културни и општествени промени и (5) злоупотреба на религиски авторитет. Потоа, учениците се делат во 5 групи, и по истражување на интернет за секој предизвик одделно, групите опишуваат по еден пример на ситуација во која се гледа влијанието на религијата. При тоа, секоја група започнува да работи на различен предизвик и откако ќе го напише, го подава на друга група, која се надоврзува со свој опис на ситуација поврзана со истиот предизвик. Откако сите пет групи ќе дадат примери на ситуации за сите пет предизвици, се читаат сите примери за секој предизвик и, со помош на наставникот бираат пример кој најточно го опишува предизвикот.
- Наставникот им го објаснува на учениците значењето на поимот секуларизација (како отстранување или намалување на влијанието на религијата во политиката, образованието, правосудството и културата и како раздвојување на религиските/верските и политичките институции). Потоа, учениците се делат во групи и секоја група добива (со влечење ливче) да работи на една од следните придобивки од секуларизацијата: (1) заштита на правото на религиска слобода и слобода на уверување, (2) обезбедување рамноправен статус на сите религии и (3) спречување религиозна дискриминација. При тоа, од секоја група се бара, со помош на информации од интернет, да подготви презентација во која, преку примери од секојдневниот живот ќе објасни која е користа за граѓаните од „нивната“ придобивка и што би се случило во врска со „нивната“ придобивка доколку државата не е секуларна. По презентирање на сработеното, во отворена дискусија се

заклучува дека секуларизација е предуслов за рамноправен третман на сите граѓани на државата без оглед на нивната религиска припадност и без оглед на тоа дали се верници или не).

- Учениците, поделени во групи добиваат работни листови со две различни ситуации кои илустрираат нарушување на секуларноста, од кои едната се однесува на образованието (пр: наставниците ги тераат учениците да се молат во училиште), а другата на правосудството (пр: судијата што е припадник на една религија пресудува во корист на припадник на својата религија без соодветни докази), при што ситуациите варираат од една до друга група. Од учениците се бара да ги идентификуваат нарушувањата (кои од придобивките на секуларноста не можат да се остварат) и да го аргументираат мислењето. Наставникот ги чита описите на ситуациите (еден по друг) и по секој прочитан опис групата што работела на таа ситуација укажува кои нарушувања ги идентификувала и ги дава аргументите за тоа, а другите групи следат и дополнуваат доколку има потреба. На крајот во отворена дискусија се заклучува кога образованието и правосудството може да се сметаат за секуларни.

ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Тема: **ИДЕНТИТЕТ**

Вкупно часови: 17

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

- објасни што е идентитет, како се формира и менува и од кои аспекти се состои;
- прави разлика меѓу личен и групен идентитет;
- ги наведе карактеристиките на личниот идентитет и го објасни влијанието на различните фактори во неговото формирање;
- објасни како групната припадност придонесува за формирање на групниот идентитет;

Ученикот/ученичката:

- ќе развива свесност за себе преку препознавање на сопствените верувања, интереси, силни страни и предизвици со кои се соочува;
- преку соочување со групниот идентитет, ќе развива емпатија и почитување на различностите и ќе цени инклузивност и толеранција;
- ќе стане поотворен/-а за прифаќање нови идеи и промени.

Содржини (и поими)

- Поим за идентитет**
(фактори: пол, физички особини, особини на личноста, вредностите, интересите, културата, образованието, професијата, партнерските и пријателските врски, групната припадност, улогите во потесната и пошироката средина; личен и групен идентитет)

Стандарди за оценување

- Објаснува што се подразбира под поимот идентитет користејќи се себе си како пример.
- Објаснува како се формира идентитетот и наведува примери преку кои го објаснува влијанието на различните фактори врз формирањето на идентитетот.
- Ја објаснува разликата помеѓу личниот идентитет и групниот идентитет, користејќи примери.
- Опишува ситуации од реалноста во кои идентитетот игра важна улога.

<ul style="list-style-type: none"> ● Личен идентитет (физички особини, психолошки карактеристики, биографски елементи; самодоверба, самопочитување, социјален медиум) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ги наведува аспектите на личниот идентитет и ги објаснува преку примери. ● Ја објаснува мултидимензионалноста на идентитетот преку пример. ● Објаснува (преку пример) како и зошто идентитетот се развива и менува во текот на животот. ● Објаснува како вредностите и верувањата на поединецот го формираат неговиот личен идентитет и како влијаат на изборите што ги прави индивидуата, на нејзините врски со другите и на ефектите од своите постапки врз околината. ● Објаснува (преку пример) како личниот идентитет е поврзан со самодовербата и самопочитувањето. ● Ја објаснува улогата на семејството, училиштето и врсниците во обликувањето на личниот идентитет. ● Ја објаснува поврзаноста меѓу идентитетот на социјалните медиуми и личниот идентитет.
<ul style="list-style-type: none"> ● Групен идентитет (формални и неформални групи, родов идентитет, етнички идентитет, национален идентитет) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Наведува примери на формални групи и неформални групи и ја поврзува припадноста на овие групи со групниот идентитет. ● Ја објаснува важноста на припаѓањето во различни групи и на прифаќањето на индивидуалните разлики меѓу припадниците на иста група. ● Наведува примери преку кои ги објаснува различните видови групни идентитети. ● Ја објаснува улогата на семејството во формирањето на родовиот идентитет. ● Ги наведува карактеристиките на етничкиот идентитет и ги објаснува (преку примери) придобивките и предизвиците што се резултат на разноликоста на етничките идентитети во мултиетничките општества. ● Го објаснува значењето на националниот идентитет и наведува како се манифестира патриотизам.
<p>Примери на активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Секој ученик добива работен лист <i>Кој сум јас</i> што треба да го пополни со дополнување на следните реченици:: <ol style="list-style-type: none"> 1. Според полот, јас сум _____ 2. Имам _____ години. 3. Јас сум син/ќерка на _____. 4. Според етничката припадност, јас сум _____. 5. Живеам во градот/селото _____ што се наоѓа во државата _____. 6. Ученик сум во _____ одделение во училиштето _____. 	

7. Се дружам со _____.
8. Во моето семејство два најважни празници се _____ и _____.
9. Според религиската припадност, моите родители се _____.
10. Мои три најомилени активности/хобија се: _____, _____ и _____.
11. Три особини што најдобро ме опишуваат се: _____, _____ и _____.
12. Во иднина сакам да бидам _____

По пополнување на работниот лист, наставникот презентира што значи поимот *идентитет* (начин на кој индивидуата се доживува себе си како личност и како припадник на различни групи), ги наведува и објаснува факторите дадени во работниот лист кои придонесуваат за формирањето на идентитетот (полот, возраста, улогата во и вон семејството, етничката припадност, местото на живеење и државата, особините на личноста, интересите, религијата, пријателските/другарските врски) и нагласува дека не се тие единствените фактори, туку дека има и други. Потоа учениците се делат во мали групи во рамки на кои секој ученик го презентира својот „идентитет“, споделувајќи ги описите што ги дал во работниот лист. При тоа, во групата се идентификуваат заедничките работи и разликите во нивните „идентитети“. По еден претставник од секоја група го презентира својот „идентитет“ пред паралелката и посочува кои работи му се заеднички со други во групата, а кои му се различни. На крајот, преку отворена дискусија заеднички се заклучува дека идентитетот на секој човек се состои од многу испреплетени и меѓусебно зависни аспекти и таа мултидимензионална комбинација ја прави секоја индивидуа уникатна и тогаш кога луѓето се навидум слични поради тоа што споделуваат исти карактеристики.

- Учениците го користат работниот лист *Кој сум јас* пополнет на претходниот час. Добиваат задача да одберат пет од напишаните реченици за кои сметаат дека најдобро ги опишуваат, односно пет работи за кои сметаат дека се најважни за нив самите и тие пет посебно да ги напишат во нов работен лист *Кој навистина сум јас*. Потоа, наставникот објаснува како се формира идентитетот, нагласувајќи ја улогата на личните искуства и интеракциите со другите во средината користејќи хипотетички примери (пр. многу битно за идентитетот на некој ученик може да биде тоа што е машко затоа во текот на живото согледал дека тоа му носи привилегии во однос на девојчињата; за некоја ученичка многу битно ѝ е што е постара сестра во семејството тоа ѝ овозможило привилегиран третман во однос на помалите деца во семејството). Следно, учениците се делат во мали групи (различни од претходниот час) во рамки на кои секој ученик го презентира својот „идентитет“ преку речениците од работниот лист *Кој навистина сум јас* и да објасни кои искуства/интеракции со другите придонеле тие нешта да му бидат најважен дел од идентитетот. Следно, неколку доброволци на истиот начин го презентираат својот идентитет пред целата паралелка. На крајот, во заедничка дискусија се резимира како личните искуства и интеракциите со другите во средината придонесуваат за формирање на идентитетот на луѓето.
- Учениците го користат претходно пополнетиот работен лист *Кој навистина сум јас*. Наставникот ја објаснува разликата меѓу личниот и групниот идентитет (начинот на кој секој од нас се доживува и се идентификува себе си наспроти начинот на кој секој од нас се идентификува и се поврзува со различни групи, при што користи примери кои се однесуваат на неговиот идентитет. Потоа, учениците се делат во мали групи (различни од претходните часови) и секоја група добива по два листа: еден насловен со *Личен идентитет* и друг со *Групен идентитет*. Во рамки на групата секој го претставува својот „идентитет“ и додека го прави тоа, целата група идентификува дали се

работи за опис на личен или на групен идентитет и тоа го запишува во соодветната листа. По завршување на работата, групите ги презентираат двете листи пред целата паралелка, а наставникот ја проверува точноста и запишува на табла типични примери на описи на личен и групен идентитет. Во отворена дискусија за секој од примерите учениците објаснуваат зошто примерите илустрираат карактеристики на личен, односно на групен идентитет.

- Учениците, поделени во групи, добиваат по една картичка на која е опишана една ситуација од реалноста во која идентитетот игра важна улога. При тоа, може да се користат подетални описи на следните или други ситуации: (1) навивање на меѓу-училишни натпревари, (2) комуникација на лекари со колеги, пациенти и пријатели, (3) конфликт околу топка меѓу ученици со различна етничка припадност, (4) споделување информации за сопствените активности на социјалните мрежи. Задача на учениците во групите е, преку интерна дискусија, да го определат делот на идентитет (личен или групен) на поединците што се учесници во ситуацијата кој игра важна улога во нивното однесување и да објаснат зошто мислат така. По завршување на задачата, секоја група ја презентира ситуацијата и сознанијата до кои дошла пред целата паралелка, а другите ученици имаат можност да им поставуваат прашања за разјаснување и можност да ги дополнуваат.
- Учениците, поделени во групи, добиваат работен лист во кој се напишани аспектите на личниот идентитет и факторите кои придонесуваат за формирање на идентитетот: (1) физички особини: пол, боја на кожата, висина, тежина, црти на лицето, (2) психолошки карактеристики: особини на личноста, способности, вредности, интереси и верувања; и (3) биографски елементи: образование, кариера, хобија, искуства и животни настани). Задача на групите е да изберат по два фактори од секој од трите аспекти наведени на работниот лист (меѓу оние што претходно не биле спомнувани) и, преку примери од реалноста, да објаснат како тие влијаат врз формирањето на личниот идентитет, односно врз начинот на кој различни луѓе се доживуваат себе си (пр. за образование – некој што се стекнал со повисоко образование може да се доживува себе си како поважен од некој што останал со пониско образование; пр. за висина - некој што е многу низок и е опкружен со повисоки, може да се доживува себе си како помалку вреден од повисоките). Наставникот ги повикува групите што работеле на конкретни фактори (еден по еден фактор) да го презентираат сработеното. На крајот, во отворена дискусија, се резимира дека личниот идентитет (доживувањето на себе си) се формира под меѓусебно влијание на тоа како индивидуата ги доживува и прифаќа сопствените физички и психолошки карактеристики и претходните животни искуства.
- Според насоките што ги дава наставникот, секој ученик пишува сопствена „биографија“, редејќи ги на временска линија значајните нешта што ги доживеал/што му се случиле во животот, од раѓањето до денес. Линијата треба да започне со наведување на датата на раѓање и давање опис на семејството во кое се родил (кои биле членови и во какви роднински врски биле), па потоа следат другите битни настани/случувањето, при што на линијата се означува возраста кога се случиле и под или над линијата се дава кус опис на настанот/случувањето (на пр. на возраст од 3 години, му се родила сестра, на возраст од 5 години семејството се преселило во друг стан/куќа и се стекнал со нови другари...). По завршување на задачата, учениците се делат во мали групи и, во рамки на групите, ги споделуваат своите „биографии“ и објаснуваат како настаните наведени во „биографијата“ се одразиле врз нив. По завршување на работата во групите, неколку доброволци ја претставуваат својата „биографија“ – ја прикажуваат временската линија на табла (со означените возрасти на неа) и усно ги опишуваат настаните што се случиле тогаш и објаснуваат како тие се одразиле врз нив. На крајот во отворена дискусија се заклучува дека: (1) доживеаните настани/случувања се дел од животното искуство и како такви играат значајна улога во формирањето на

личниот идентитет на тој начин што влијаат на тоа како самата индивидуа се доживува себе си и како гледа на сопственото опкружување и на светот во целина и (2) идентитетот не е фиксен/статичен, туку се развива и менува во текот на животот поради новостекнатите искуства (има сериозна љубовна врска, станува родител, менува професија, доживува траума) и влијанијата од средината (стекнува пријатели од различни култури, се сели од град во село, се сели во друга држава).

- На два спротивни сида на училницата се поставува по еден лист: на едниот пишува *сосема се согласувам*, а на другиот – *воопшто не се согласувам*. Наставникот го чита тврдењето: *Секое дете треба да одговара за своите постапки*, а учениците се распоредуваат поблиску до едниот или до другиот сид зависно од тоа дали и колку се согласуваат/не се согласуваат со тврдењето. По распоредувањето, дел од учениците распоредени на различни позиции објаснуваат што мислат за тврдењето. Истата постапка се повторува и за тврдењето: *Секој треба да му помогне на дете што го малтретираат други деца*. Потоа, наставникот објаснува дека во тврдењата се вградени две различни вредности (одговорност и помагање на други) кои можат да бидат вградени во личниот идентитет доколку индивидуата ги смета за многу важни и се придржува до нив во реалноста. По даденото објаснување од учениците бара да наведуваат и други вредности кои тие самите ги сметаат за важни и се трудат да ги почитуваат. Следи презентација на наставникот во која, преку даден пример објаснува како вредностите и верувањата што се дел од личниот идентитет влијаат на: (1) изборите што ги прави индивидуата (пр. Сара цени креативност, независност и помагање на другите, верува во важноста на добросостојбата за здравјето на луѓето и во потребата од живеење во праведен свет. Затоа избира да биде психолог-психотерапевт, иако родителите ја убедуваат дека е добро да стане лекар или адвокат затоа што ја бидува за тоа), (2) на врските на индивидуата со другите (пр. се дружи со луѓе што немаат проблем да го искажуваат сопственото мислење и со луѓе кои доброволно помагаат во дом за стари лица) и (3) на ефектите од нејзините постапки врз средината (пр. преку професијата им помага на луѓето што имаат емоционални проблеми). На крајот, учениците наведуваат примери на вредности и верувања што нив лично им се важни и укажуваат како тие влијае врз изборите што ги прават, односите со другите и ефектите врз средината.
- Секој ученик добива по три стикера (ливчиња што може да се лепат на сид) и на секое треба да нашите по едно нешто *што би сакал/сакала да го знае или да го прави, но сеуште не може*. Секој ги лепи своите стикери на различни делови од сидот во училницата (или на таблата) и другите може прво да ги разгледаат, а потоа и да изберат по 1-2 од ливчињата на другите што наведуваат нешто друго што тие би сакале, но не го напишале на своите ливчиња (не се сетиле или не биле свесни дека го сакаат). Учениците, застанати во круг, го читаат напишаното на стикерите што ги избрале (што некој друг напишал дека би сакал, ама сеуште не може). Доброволци објаснуваат зошто го избрале тоа. Потоа се води отворена дискусија по прашањата: (1) *Колку сте подготвени да се ангажирање за да го остварите тоа што би сакале да го знаете или да го правите? (Што правиме кога сме навистина заинтересирани да ја оствариме зацртаната цел?)* и (2) *Како успехот или неуспехот да ја постигнеме целта се одразува на идентитетот на индивидуата?*. На крајот се заклучува дека вложувањето во остварување на интересите влијае врз начинот како се доживуваме себе си и начинот на кој се трудиме да ги постигнеме зацртаните цели го обликува нашиот личен идентитет.
- Секој ученик добива по два стикера (ливчиња што може да се лепат на сид) и на секое треба да напишете по едно нешто *што навистина добро го прави*. Секој ги лепи своите стикери на различни делови од сидот во училницата (или на таблата) и другите може прво да ги разгледаат, а потоа и да изберат по 1 од ливчињата на другите што посочуваат на нешто во што нив лично би им требала поддршка.

Учениците, застанати во круг, го читаат напишаното на стикерите што ги избрале (што некој друг напишал дека навистина добро го прави, а нив им треба поддршка за да можат и тие самите добро да го прават), по што наставникот поставува прашање до сите: *Како успеавте тоа да научите тоа да го правите добро?* со цел учениците да согледаат дека ништо не може добро да се направи без да се вложи труд. Потоа наставникот објаснува што значат поимите самодоверба (верување во сопствените способности) и самопочитување (слика за сопствената вредност, сопственото знаење и сопствената способност), по што се води отворена дискусија по прашањата: (1) *Како сознанието дека можеме нешто успешно да го направиме влијае врз нашата самодоверба и самопочитување? Зошто?* и (2) *Како нештата во кои сме вложиле труд и сме постигнале успех (на пр. свирење пред публика на концерт, учество на ликовна изложба со цртеж, добивање пофалба или награда за направено нешто) влијаеле на нашата самодоверба и самопочитување?* На крајот наставникот објаснува како самодовербата и самопочитувањето се поврзани со личниот идентитет (доживувањето на индивидуата дека е способна да ги исполни задачите и да се справи со ситуациите, придружено со чувството на сопствена вредност и позитивна слика за себе) и заедно со учениците заклучува дека личниот идентитет кој го определува начинот на кој индивидуата со доживува себе си е многу битен за самодовербата и самопочитувањето.

- Учениците, поделени во мали групи, истражуваат за улогата на семејството, училиштето и врсниците во обликувањето на личниот идентитет. Врз основа на стекнатите сознанија подготвуваат три одделни продукти (постери, стрипови и/или куси драматизации) кои прикажуваат примери на случки/сцени од реалноста во кои се гледа влијанието на семејството, на училиштето и на врсниците. Откако сите групи ќе ги презентираат своите продукти, во отворена дискусија се резимира за тоа како влијаат врз формирањето на личниот идентитет на децата (преку нивното однесување во различни ситуации и преку начинот на кој постапуваат со децата) и на кои фактори нивното влијание најмногу доаѓа до израз (особините на личноста, способностите, интересите, вредностите и верувањата на децата).
- Учениците, поделени во групи, замислуваат дека треба да креираат профил на измислена личност за некој социјален медиум, при што половина од групите ќе прават профил на машко, а другите на женско. Податоците за профилот ќе ги пишуваат на хартија (или на видео презентација) наместо на вистински социјален медиум. Профилот треба да содржи профилна слика, насловна слика, име на корисникот, податоци за дата на раѓање, место на живеење, образование, каде работи, податоци за интереси или хобија, постови со фотографии на корисникот од настани или посети (со или без други лица), споделени постови на други, број на пријатели или следбеници и сл. (Фотографиите можат да бидат земени од интернет или од отворени профили на социјалните медиуми, но никако не од затворени профили со ограничен пристап). Секоја група го претставува „својот“ профил пред целата паралелка. Потоа се води отворена дискусија по следните прашања:
 1. *Како луѓето се претставуваат себе си на социјалните медиуми? Како е тоа различно од начинот на кој се претставуваат во реалниот свет? Кои аспекти на идентитетот се нагласени или прикриени во профилите на социјалните медиуми?*
 2. *На кој начин онлајн комуникацијата со другите се разликува од комуникацијата на социјалните медиуми? Кои се последиците од можноста за зачувување на анонимноста што ја нудат социјалните медиуми?*
 3. *По што врските што се создаваат на социјалните мрежи се разликуваат од врските што постојат во реалниот свет?*
 4. *Како социјалните мрежи влијаат врз нашето доживување на себе си?*

Од дискусијата треба да произлезат констатациите дека идентитетот што личноста го претставува на социјалните мрежи многу често се разликува од нејзиниот личен идентитет најмногу поради потребата да се претстави себе си во најдобро светло, но и дека социјалните медиуми влијаат врз начинот на кој се доживуваме себе си во релација со другите (влијаат врз личниот идентитет).

- Учениците добиваат работен лист со две колони: во едната се напишани следните „категории“: спортист/ка, ученик/чка, извидник/чка, дете, девојче/момче, син/ќерка, брат/сестра/единец, припадник на етничка заедница (напиши која _____), припадник на религиска заедница (напиши која _____), а другата е оставена празна. Секој ученик (индивидуално) треба да избераат три категории кои најмногу го опишуваат/дефинираат и во празната колона до нив да стави знак X. По завршување на работата учениците се делат во мали групи во рамки на кои дискутираат како го направиле изборот и ги споредуваат своите одговори. Потоа, наставникот во истата табела прикажана на табела ги запишува изборите на учениците – секој ученик ги кажува своите избори, а наставникот става цртички во втората колона до секоја избрана категорија. Во отворена дискусија, се заклучува дека иако има разлики во однос на рангирањето на категориите, сепак одредена група ученици избрала исти категории кои сметаат дека најдобро ги опишуваат. Наставникот прво укажува дека избраните категориите се носители на групниот идентитет и потоа ги запишува на табла групите кои преку припадноста или улогата во нив го определуваат групниот идентитет: родова припадност, возрастна припадност, улога во семејство, припадност на спортски клуб, етничка припадност, религиска припадност. На крајот, врз основа на претходно определените фреквенции на категориите што учениците ги сметаат за најбитни за нивниот групен идентитет (табелата на табла), заеднички се констатира кои групни идентитети се најзастапени (пр. родов идентитет, етнички идентитет, семеен идентитет, религиски идентитет, „професионален“ идентитет, возрасен идентитет).
- Наставникот објаснува кои групи се сметаат за формални групи (имаат дефинирани цели, структура, правила и процедури на функционирање), а кои неформални (составени од луѓе кои се собираат спонтано, обично поради заеднички интереси, хобија, или дружење и немаат јасно дефинирани правила или структури). Учениците, поделени во групи, добиваат лист во кој се наведени различни групи (пр. спортски тимови, извиднички одред, ученичка заедница, училишна паралелка, политичка партија, навивачка група, група за вежбање јога, група за планинарење), со задача да ги распоредат во формални или неформални. По завршување на работата, за секоја група наведена во листот наставникот прашува дали ја определиле како формална или како неформална и по еден претставник од секоја група го кажува нивниот одговор и објаснува зошто така одговориле, а наставникот, по потреба ги коригира аргументите и укажува на точниот одговор. На крајот сите ученици дискутираат како припадноста на определена група влијае врз формирање на идентитетот и заеднички се констатира дека групниот идентитет на индивидуата се гради врз основа на важноста што индивидуата ѝ ја придава на групата, според тоа колку се поистоветува со групата и колку е емоционално приврзана за групата.
- Учениците се делат во групи и секоја група добива работен лист на кој се наведени следните емоционални состојби/доживувања: радост, тага, гордост, срам, поддршка, солидарност, емпатија, прифаќање, лутина, стравување, огорченост. Секоја група влече едно ливче од сетот на кој се напишани следните групи (по една на секое ливче): навивачи на спортски тим, членови на политичка партија, другари од исто друштво, група планинари. Учениците во секоја група треба да си замислат дека ѝ припаѓаат на групата што ја извлекле и дека таа група ја доживуваат како важна за нивниот идентитет. Нивна задача е да си замислат ситуации (1) кога групата се покажала успешна, (2) кога претрпела неуспех и (3) кога е загрозувана од други. Потоа, треба да ги идентификуваат и означат емоционалните состојби/доживувања од

работниот лист што се јавуваат кај нив (припадниците на групата) во секоја од претходно замислените ситуации. Откако секоја група го презентира сработеното пред паралелката, наставникот поведува дискусија по прашањата: (1) *Зошто припадниците на групите на кои припадноста им е важна се чувствуваат така во наведените ситуации?* (2) *Дали сите припадници на групата го чувствуваат истото? Или, дали сите подеднакво силно го чувствуваат тоа? Зошто?* (3) *Дали на една индивидуа сите групи на кои им припаѓа ѝ се подеднакво важни?* На крајот заеднички се заклучува дека иако припадноста на одредена група на некој начин ги обединува сите нејзини членови, сепак сите припадници на една група немаат ист однос кон групата затоа што групниот идентитет варира од една до друга индивидуа.

- Учениците, поделени во групи, добиваат работен лист на кој се наведени повеќе тврдења во врска со родовите улоги. Во рамки на групата треба да го продискутираат секое тврдење и да проценат колку од децата на нивна возраст се согласуваат со тоа тврдење и својата проценка да ја означат со бројка од 1 до 5 што ќе ја напишат покрај тврдењето, при што 1=многу малку, 2=помалку од половина, 3=околу половина, 4=повеќе од половина и 5=скоро сите. Пример за можни тврдења:

1. Мажите треба да се фокусираат на кариерата, а жените на семејството.
2. Сите вистински мажи се груби и агресивни, а сите вистински жени се нежни и емотивни.
3. Девојките треба да направат сè за да бидат привлечни.
4. За момчињата е оправдано да бидат немирни.
5. Малите девојчиња треба да си играат со кукли, а малите момчиња со автомобилчиња и авиончиња.
6. Мажите треба да бидат директори затоа што се подобри лидери од жените.
7. Жените треба да бидат воспитувачки и наставнички затоа што повеќе се грижат да децата од мажите.

По завршување на работата во групите, наставникот ги запишува одговорите (бројките) за секое тврдење на табла, па се пресметува и запишува збирот добиен за секое тврдење и заеднички се констатира за кои тврдења има највисок збир. Потоа, наставникот објаснува дека сите тврдења содржат стереотипни очекувања што ги поставуваат традиционалните општества во врска со родовите улоги (родови стереотипи), кои во голема мера влијаат на формирањето на родовиот идентитет на индивидуите. Групите добиваат нова задача да предложат начин како да се променат или надминат стереотипите содржани во горенаведените тврдења (на пр. ако стереотипот е дека Мажите треба да се фокусираат на кариерата, а жените на семејството, разбивањето на стереотипот би бил дека треба да е прифатливо секој, без оглед на полот да ја бира својата кариера, односно да избере што ќе му биде најважно во животот.). По презентирање на сознанијата до кои дошле групите, наставникот објаснува како семејството, некогаш свесно, а некогаш несвесно придонесува за зајакнување на родовите стереотипи или за нивно надминување, при што главна улога играат родителите на тој начин што: претставуваат модели за идентификација (децата гледаат како се однесуваат родителите и го копираат нивното однесување), ги пренесуваат вредностите и верувањата на децата и им упатуваат пораки на децата во врска со однесувањето на другите во околината. На крајот нагласува дека воспитувањето на децата во семејството во врска со родовите улоги во голема мера го одредува родовиот идентитет на индивидуите.

- Учениците следат куса презентација подготвена од наставникот за карактеристиките на етничкиот идентитет кои произлегуваат од припадноста на одредена етничка заедница: јазикот, традицијата, обичаите, музиката, културното наследство. Секој ученик добива работен лист со две празни колони. Во левата колона ученикот запишува: (1) етничката група на која припаѓа, (2) мајчиниот јазик, (3) најважниот

традиционален празник/прослава во семејството, (4) најважниот обичај поврзан со празникот/ прославата, (5) наслов на стара народна песна што се пее на семејните прослави и (6) традиционалната храна што се служи на семејните празници/прослави. Во десната колона, за секој наведен елемент во левата колона става поени од 1 до 10 преку кои проценува како би се чувствувал доколку е оневозможен да го практикува тоа што е наведено. При тоа, 1 означува дека воопшто нема да му биде непријатно, 10 дека исклучително лошо ќе се чувствува, а другите бројки меѓу укажуваат на различни степени на лошо чувство. По завршување на задачата, од учениците се бара да ги соберат поените што ги доделиле на секој од наведените елементи и го интерпретираат резултатот: колку е повисока сумата толку е поизразено чувството на припадност кон сопствената етничка заедница, односно етничкиот идентитет на индивидуата. По завршување на задачата, во отворена дискусија се констатира дека во нашата држава, како и во повеќето држави во светот, граѓаните се разликуваат според етничкиот идентитет затоа што самите држави се мултиетнички. Потоа, наставникот ја презентира основната придобивка од тоа (културно богатство кое произлегува од разноликоста на обичаите, традициите, јазиците, музиката), ги посочува предизвиците (јазични бариери, предрасуди и меѓуетнички конфликти) и објаснува дека предизвиците може да се надминат доколку постои меѓуетничка толеранција што обезбедува почитување на различните перспективи и искуства.

- Наставникот на целата табла црта дијаграм со еден поголем централен круг во кој пишува Република Северна Македонија, а околу него има помали кругови (поврзани со линии со централниот круг) во кои запишува (по едно во секој круг): (1) територија на државата, (2) симболи (знаме, грб, химна, пасош), (3) граѓани со различна етничка припадност, (4) историја (АСНОМ и независна Република Македонија), (5) главен град, (6) природни богатства (планини, реки, езера), (7) Устав и закони и (8) слоган кој ја отсликува природата на државата. Учениците, поделени во осум групи, добиваат задача да подготват илустрации (фотографии и/или текст) кои ќе го заменат напишаното во помалите кругови, при што секоја група се фокусира на еден круг. Отпечатените илустрации (по можност во боја) се лепат на соодветното место на таблата. (Подготвениот дијаграм може да се слика, да се отпечати и да се закачи на ѕидот на училницата или во холот на училиштето). Секоја група ги презентира илустрациите што ги користела и од каде ги зела. Потоа, наставникот објаснува дека дијаграмот го резимира „идентитетот“ на нашата држава и е во тесна врска со националниот идентитет на индивидуите кои се нејзини граѓани (на државата може да се гледа како на голема група определена со нејзината територија, на која ѝ припаѓаат сите нејзини граѓани; националниот идентитет на индивидуата произлегува од нејзината припадност на државата како нејзин граѓанин), а од тоа колку индивидуата се поистоветува со државата и колку е емоционално приврзана за неа зависи колкава важност индивидуата му придава на националниот идентитет. Следи нова задача за групите – да кажат како се манифестира припадноста на државата преку компонентите кои го дефинираат идентитетот на државата определени со помалите кругови во дијаграмот (пр. ако ги почитува сите граѓани, без оглед на нивната етничка припадност, ако го користи знамето на државата во сите прослави во кои учествува или ги организира, ако ги чува реките и езерата од загадување). По презентацијата на сработеното од страна на сите групи, се води отворена дискусија во која треба да се заклучи дека националниот идентитет е поврзан со патриотизмот и дека од сите граѓани на државата се очекува да манифестираат патриотизам (позитивно чувство и поддржувачки став кон сопствената држава).

ГЕОГРАФИЈА

Тема: Географија на Европа

Вкупно часови: 46

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. ја опишува географската положба и на географска карта да покажува каде се протегаат границите на Европа;
2. ги опишува со помош на географска карта природно-географските карактеристики на Европа: брегова разгранетост, релјеф, клима и хидрографија;
3. ги опишува социо-географските карактеристики на Европа: број на население, густина на населеност, природен прираст, религии, народи и други културни обележја кои се застапени во Европа;
4. ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на регионите на кои е поделена Европа (географска положба, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија);
5. ги именува најпознатите туристички центри и културно историски знаменитости во Европа и на географска карта да ги идентификува државите во кои се наоѓаат;
6. ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на секоја од државите кои се протегаат на Балканскиот Полуостров (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување и сл.);
7. ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Велика Британија, Франција, Шведска, Германија и Русија (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување и сл.).

Содржини (и поими)

Стандарди за оценување

• **Природно-географски карактеристики на Европа**
(географска положба, брегова разгранетост, острови, Нова Земја, Земјата на Франц Јосиф, Шпицбершки острови/Свалбард, Исланд, Велика Британија, Ирска, полуострови, Скандинавски полуостров, Пиринејски Полуостров, Апенински Полуостров, Балкански Полуостров, заливи, Фински залив, Бискајски залив, фјордови, протоци, Скагерак, Категат, Ла Манш, Гибралтарски Проток, Дарданели, Босфор,

- Ја опишува географската положба на Европа, покажува на географска карта каде се протегаат нејзините граници и кажува колкава површина зафаќа.
- Ја опишува со помош на географска карта бреговата разгранетост за секој регион на Европа, при што ги идентификува најголемите острови, полуострови и заливи и на кои држави припаѓаат.
- Ги опишува со помош на географска карта најзначајните протоци во Европа и идентификува кои мориња ги поврзуваат.
- Опишува каков релјеф преовладува на територијата на Европа и на географска карта ги идентификува најкарактеристичните релјефни целини (низини, поголемите планински

<p>низини, Западноевропска Низина, Средноевропска Низина, Источноевропска Низина, Панонска Низина, Влашка Низина, планини, Алпи, Пиринеи, Апенини, Динариди, Карпати, Скандинавски Планини, висорамнини, Швајцарска висорамнина, Мезета, клима, климатски типови, средоземноморски/медитерански, океански, умерено континентален, континентален, планински, субполарен, поларен, мориња, Баренцово Море, Норвешко Море, Северно Море, Балтичко Море, Средоземно море, сливно подрачје, реки, слив на Атлантски океан, Гвадијана, Гарона, Лоара, Сена, Рајна, Елба/Лаба, слив на Северен Леден Океан, Северна Двина, Печора, слив на Средоземно море, Рона, Дунав, Дњестар, Дњепар, Дон, слив на Касписко Езеро, Волга, Урал, езера, природни езера, Ладога, Онега)</p>	<p>масиви со нивните највисоки врвови и висорамнини) и низ кои држави се протегаат истите.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Го објаснува влијанието на одредени климатски фактори врз климатските карактеристики на Европа (близината на морињата и океаните, Голфската струја, релјефот и сл.). • Наведува низ кои топлински појаси се протега Европа и кои климатски типови се доминантно застапени и го опишува нивното протегање и нивните карактеристики. • Ги идентификува на географска карта морињата на кои излегува Европа. • Ги именува со помош на географска карта најголемите реки во Европа, го опишува сливното подрачје на кое припаѓаат и низ кои држави поминуваат. • Ги именува со помош на географска карта најголемите и позначајните езера во Европа и посочува во кои држави се наоѓаат.
<ul style="list-style-type: none"> • Социо-географски карактеристики на Европа (број на население, густина на населеност, природен прираст, религии, христијанска религија, православни, католици, протестанти, исламска религија, јудаизам, будизам, атеизам, групи на народи, населби, најголеми градови, Москва, Лондон, Санкт Петербург, Берлин, Мадрид, Атина, Киев, Рим, Париз, региони, Јужна Европа, Северна Европа, Западна Европа, Средна Европа, Источна Европа, туристички региони, Медитерански регион, Алпски регион, туристички центри, Рим, Барселона, Париз, Лондон, Монте Карло, културно историски знаменитости, 	<ul style="list-style-type: none"> • Го наведува вкупниот број на население на Европскиот континент и идентификува во кои региони е сконцентриран најголем дел од населението (Средна и Западна Европа). • Ги именува најголемите три држави од секој регион според бројот на население и според површината. • Ја идентификува различната густина на населеност во различни региони од Европа и именува некои од државите со најголема густина на население (Монако, Ватикан, Малта, Холандија, Белгија, Велика Британија, Германија). • Ја објаснува стапката на природниот прираст, причините и последиците од таквото демографско движење на населението на Европскиот континент. • Ги наведува главните религии кои се застапени во Европа и која од нив во кој регион е најмногу застапена. • Ги именува главните групи на народи (словени, германи, романи, Грци, Албанци, Баскијци, Финци, Унгарци, Турци, Татари).

<p>колосеумот во Рим, Акрополис во Атина, Стоунхенџ, Бакингемска палата, Ајфеловата кула, Дворецот Версај, Музејот Лувр, Триумфалната капија, Атомиум)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Именува некои од најголемите изуми (парна машина, автомобил, телевизија, телескоп), научници (Тесла, Њутн, Ајнштајн, Менделеев, Галилеј и др.), композитори (Моцарт, Бах, Бетовен и др.), уметници (Да Винчи, Микеланџело, Пикасо и др.), филозофи (Аристотел, Сократ, Платон и др.) и писатели (Шекспир, Достоевски, Толстој и др.) кои потекнуваат од Европа. • Именува некои од најпознатите фестивали во Европа и во кои градови и држави се одржуваат (филмски фестивал во Кан, Венеција и Берлин, Карневалот во Венеција, Сан Ремо, Октоберфест, Трка со бикови, и сл.). • Ги именува најголемите градови во Европа, идентификува во кои држави се наоѓаат и ги покажува на географска карта. • Ги именува регионите на кои е поделена Европа и со помош на географска карта го опишува нивното протегање.
<p>• Географски преглед на регионот Јужна Европа (географска положба, брегова разгранетост, острови, Балеарски острови, Сардинија, Корзика, Сицилија, Крит, полуострови, Пелопонез, Халкидики, Истра, Пелешац, Калабрија, заливи, Лионски залив, Џеновски залив, Бока Которски залив, Солунски залив, релјеф, низини, Ломбардија, Арагонија, Андалузија, планини, Доломити, Родопи, клима, хидрографија, мориња, Јадранско Море, Јонско Море, Егејско Море, Мраморно Море, Црно Море, реки, Тахо, Дуро, Мињо, Ебро, По, езера, Скадарско Езеро, Охридско Езеро, Комо, Гарда, Маџоре, Балкански Полуостров, Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Србија, Косово, Северна Македонија, Албанија, Бугарија, Грција, туристички центри, Рим, Венеција, Барселона, Мадрид)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува основните географски карактеристики на регионот Јужна Европа со помош на географска карта (географска положба, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија). • Ги идентификува со помош на географска карта државите кои припаѓаат во регионот Јужна Европа и нивните главни градови. • Ги именува државите кои се протегаат на Балканскиот Полуостров и нивните главни градови и ги покажува на географска карта. • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на секоја од државите кои се протегаат на Балканскиот Полуостров (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување и сл.). • Ги именува најпознатите туристички центри и културно историски знаменитости во регионот Јужна Европа, ги идентификува во која држава се наоѓаат и ги покажува на географска карта.

<ul style="list-style-type: none"> • Географски преглед на регионот Западна Европа (географска положба, брегова разгранетост, острови, Шетландски, полуострови, Нормандија, Бретања, заливи, релјеф, низини, планини, Централен Масив, Ардени, Вогези, клима, хидрографија, мориња, реки, Темза, Шелда, езера, Лох Нес, туристички центри, Лондон, Ливерпул, Единбург, Париз, Ница, Кан, Сен Тропе, Монте Карло, Шамони, Гренобл, Албервил, Вал д'Изер, Амстердам) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува основните географски карактеристики на регионот Западна Европа со помош на географска карта (географска положба, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија). • Ги идентификува со помош на географска карта државите кои припаѓаат во регионот Западна Европа и нивните главни градови. • Ги опишува основните географски карактеристики на Велика Британија (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување и сл.). • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Франција (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување и сл.). • Ги именува најпознатите туристички центри и културно историски знаменитости во регионот Западна Европа, ги идентификува во која држава се наоѓаат и ги покажува на географска карта.
<ul style="list-style-type: none"> • Географски преглед на регионот Северна Европа (географска положба, брегова разгранетост, острови, Готланд, Еланд, Селанд, полуострови, Кола, Канин, Јиланд, заливи, Ботниски залив, Ришки залив, релјеф, низини, Шведска Низина, планини, клима, хидрографија, мориња, реки, езера, Венерн, Ветерн, Меларн, Сајма, туристички центри, Стокхолм, Осло, Копенхаген) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува основните географски карактеристики на регионот Северна Европа со помош на географска карта (географска положба, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија). • Ги идентификува со помош на географска карта државите кои припаѓаат во регионот Северна Европа и нивните главни градови. • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Шведска (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување и сл.). • Ги именува најпознатите туристички центри и културно историски знаменитости во регионот Северна Европа, ги идентификува во која држава се наоѓаат и ги покажува на географска карта.
<ul style="list-style-type: none"> • Географски преглед на регионот Средна Европа (географска положба, брегова разгранетост, острови, Фризиски Острови, полуострови, заливи, релјеф, низини, Молдавска Низина, планини, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува основните географски карактеристики на регионот Средна Европа со помош на географска карта (географска положба, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија).

<p>Јура, Шварцвалд, Судети, Татри, клима, хидрографија, мориња, реки, Одра, Висла, Морава, Драва, Прут, езера, Женевско Езеро, Боденско Езеро, Циришко Езеро, Балатон/Блатно Езеро, туристички центри, Берлин, Гармиш-Партенкирхен, Карлови Вари, Давос, Сен Мориц, Венген, Виена, Салцбург, Кицбил, Инсбрук, Будимпешта)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ги идентификува со помош на географска карта државите кои припаѓаат во регионот Средна Европа и нивните главни градови. • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Германија (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување и сл.). • Ги именува најпознатите туристички центри и културно историски знаменитости во регионот Средна Европа, ги идентификува во која држава се наоѓаат и ги покажува на географска карта.
<ul style="list-style-type: none"> • Географски преглед на регионот Источна Европа (географска положба, брегова разгранетост, острови, полуострови, Крим, заливи, релјеф, низини, планини, Урал, клима, хидрографија, мориња, реки, Њемен, Западна Двина, езера, Чудско, туристички центри, Москва, Сочи, Санкт Петербург) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува основните географски карактеристики на регионот Источна Европа со помош на географска карта (географска положба, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија). • Ги идентификува со помош на географска карта државите кои припаѓаат во регионот Источна Европа и нивните главни градови. • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Русија (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување, природни ресурси и сл.). • Ги именува најпознатите туристички центри и културно историски знаменитости во регионот Источна Европа, ги идентификува во која држава се наоѓаат и ги покажува на географска карта.
<p>Примери за активности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Учениците, поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за границите на Европ и колкава е нејзината површина. Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за поволната географска положба на Европа. • Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за бреговата разгранетост на Европа. Секоја група истражува за различен регион: поголеми острови (на кои држави припаѓаат), полуострови (кои држави се наоѓаат на нив) и заливи. Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта, додека останатите групи треба да постават по едно прашање кое се однесува за регионот од групата што презентира. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за тоа кои региони од Европа се карактеризираат со најголема брегова разгранетост. • Учениците, поделени во мали групи, ја реализираат активноста „Патување низ протоците во Европа“. Секоја група влече по едно ливче на кое стои името на протокот за кој треба да истражуваат, односно да „патуваат“ низ него, користејќи интернет и илустриран материјал. Секоја 	

група подготвува куса презентација за своето „патување“ низ протокот (кои мориња ги поврзува, каде се наоѓа, големина, важност и сл.) и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија за важноста на протоците и кој од нив има најголемо стратешко значење за Европскиот континент.

- Учениците, поделени во мали групи, ја реализираат активноста „Планинско истражување на Европа“. Секоја група добива задача да истражува, користејќи интернет и илустриран материјал, за одреден планински масив (највисок врв, должина на протегање, географска локација, држава/и каде се протега, и сл.), низина и висорамнина. Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за тоа кој е најголем и најзначаен планински масив во Европа и какво е неговото влијание за развој на регионот во кој се претега.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за климата во Европа. Секоја група добива задача да истражува, за одреден климатски фактор (близина на морињата и океаните, Голфската струја, релјефот и сл.) и за карактеристиките на одреден климатски тип (каде е распространет, температура на воздухот, количина на врнежи, растителен и животински свет карактеристичен за него и сл.). Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија за тоа како климата делува врз начинот на живеење на луѓето во различни делови од Европа.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за морињата, реките и езерата во Европа. Секоја група добива задача да истражува, за морињата на кои излегува Европа, за карактеристиките на поголемите реки кои течат низ Европа (должина, низ кои држави поминуваат, каде се влеваат, на кое сливно подрачје припаѓаат и сл.) и карактеристиките на поголемите езера (големина, држава каде се наоѓаат, поголеми реки кои се вливаат во нив или извираат од нив и сл.). Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот сите заедно решаваат квиз и водат дискусија за тоа кои мориња, реки и езера имаат најголемо значење за Европа или за регионот во кој се наоѓаат.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за поделбата на Европа на региони. Секоја група истражува за различен регион во Европа, (држави кои припаѓаат во тој регион, површина, вкупен број на население, најголем град според бројот на население во таа држава, густина на населеност и стапка на природен прираст). Секоја група подготвува куса презентација (во форма на табела и графикон) и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за вкупниот број на население во Европа, кои држави се со најголема густина на население во Европа (односно во кој регион е сконцентриран најголем дел од населението), кои држави се најголеми по површина и население од секој регион и кои се најголеми градови според бројот на население во Европа и ги покажуваат на географска карта.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за главните религии и групи на народи кои се застапени во Европа. Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за регионалната распределба на религиите и групите на народи на Европскиот континент.
- Учениците, поделени во мали групи, добиваат листа на која се напишани познати имиња за кои ќе треба да истражуваат и во која категорија припаѓаат (изуми, научници, композитори, уметници, филозофи и писатели). Секоја група влече по едно ливче од секоја категорија, на кое има слика и краток опис за сликата. Учениците треба да идентификуваат за кого/која станува збор и да истражуваат користејќи интернет и

илустриран материјал за него/неа. Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за нивниот придонес во развојот на науката и културата.

- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за најпознатите фестивали кои се одржуваат на Европскиот континент (каде и кога се одржува, историја и традиција на фестивалот и сл.). Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за значењето на фестивалите во развојот на културата и туризмот во местата каде што се одржуваат.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за природно – географските карактеристики на секој регион во Европа (географска положба, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија). Секоја група подготвува куса мултимедијална презентација (со слики, карти, видео/аудио материјал, текст), ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. После презентацијата, еден член од групата што презентира, ја презема улогата на наставникот и поставува прашања на останатите групи. Ова го повторуваат сите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за географската положба и географските карактеристики на соодветниот регион.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за основните географски карактеристики на секоја од државите кои се наоѓаат на Балканскиот Полуостров. Секоја група подготвува куса мултимедијална презентација (со слики, карти, видео/аудио материјал, текст) ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот, преку заедничка дискусија се споредуваат карактеристиките на сите држави кои се наоѓаат на Балканскиот Полуостров (географска положба, брегова разгранетост, површина, број на население и сл.).
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за основните географски карактеристики на Велика Британија, Франција, Шведска, Германија и Русија. Секоја група истражува за сите држави. Подготвува куса мултимедијална презентација (со слики, карти, видео/аудио материјал, текст) ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот, преку заедничка дискусија се споредуваат карактеристиките на сите држави.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за најпознатите туристички центри во секој регион на Европа. Секоја група истражува за различен регион во Европа (природни и културни атракции, географска локација, туристички места и сл.). Секоја група подготвува куса мултимедијална презентација (со слики, карти, видео/аудио материјал, текст) за нивниот регион и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија за важноста на туризмот и неговото влијание врз развојот на секој регион.
- Учениците се делат во групи кои ќе глумат туристичка агенција и треба да подготви рекламен материјал (во вид на брошура) за посета на туристички места од секој регион во Европа. Во рекламниот материјал треба да препорача туристичка тура за посета на сите региони, при што се наведува земјата, јазикот што се зборува, валутата што се користи, главниот град и позначајните културни знаменитости, традиционалната храна и климата. Секоја група работи за различен регион. Брошурите содржат текст и илустрации. На крајот ги споделуваат брошурите и бираат што најмногу би сакале да посетат кога би биле туристи.
- Секој ученик, индивидуално, пополнува нема карта на Европа по насока на наставникот (држави, мориња, реки, планини и сл.).

ГЕОГРАФИЈА

Тема: Географија на Азија

Вкупно часови: 26

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. ја опишува географската положба и на географска карта да покажува каде се протегаат границите на Азија;
2. ги опишува со помош на географска карта природно-географските карактеристики на Азија: брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија и природни ресурси;
3. ги опишува социо-географските карактеристики на Азија: број на население, густина на населеност, природен прираст, религии, народи и други културни обележја кои се застапени во Азија;
4. ги опишува со помош на географска карта регионите на кои е поделена Азија, да ги идентификува државите кои припаѓаат на секој регион и да ги именува најпознатите туристички центри;
5. ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Кина, Индија, Турција и Јапонија (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување и сл.).

Содржини (и поими)

Стандарди за оценување

• Природно-географски карактеристики на Азија

(географска положба, брегова разгранетост, острови, Новосибирски острови, Јапонски Острови, Тајван, Филипински острови, Борнео/Калимантан, Јава, Суматра, Шри Ланка/Џејлон, полуострови, Тајмир, Чукотски полуостров, Камчатка, Кореја, Мала Азија, Арабиски Полуостров, Индиски Полуостров, Индокинески Полуостров, мориња, Источносибирско Море, Берингово Море, Охотско Море, Јужно Кинеско Море, Арабиско Море, Црвено Море, заливи, Аденски Залив, Персиски Залив, Бенгалски залив, Тајландски Залив, протоци, Берингов проток, Малајски Проток, Баб ел Мандеб, релјеф, низини, Западно-

- Ја опишува географската положба на Азија, покажува на географска карта каде се протегаат нејзините граници и ја идентификува како континент со најголема површина во светот.
- Ја опишува со помош на географска карта бреговата разгранетост на Азија, при што ги идентификува најголемите острови, полуострови и заливи и на кои држави припаѓаат.
- Ги опишува со помош на географска карта најзначајните протоци во Азија и идентификува кои мориња ги поврзуваат.
- Опишува каков релјеф преовладува на територијата на Азија и на географска карта ги идентификува најкарактеристичните релјефни целини (низини, висорамнини, планински масиви со нивните највисоки врвови, пустини и сл.) и низ кои држави се протегаат истите.
- Наведува низ кои топлински појаси се протега и кои климатски типови се доминантно застапени во Азија, го опишува нивното протегање и нивните карактеристики.
- Го објаснува влијанието на океаните и морињата врз климатските карактеристики на Азија.

<p>сибирската, Месопотамија, Хиндустанската Низина, Кинеската Низина, планини, Кавказ, Елбурс, Памир, Тијаншан, Хиндикуш, Каракорум, Хималаи, Алтај, висорамнини, Анадолија, Декан, Тибет, Средносибирската Висорамнина, пустини, Арабиска Пустина, Кизилкум, Каракум, Тар, Такла Макан, Гоби, клима, климатски типови, екваторски, тропски, пустински, монсунски, средоземноморски, океански, умерено континентален, континентален, планински, субполарен, поларен, сливно подрачје, реки, слив на Северен Леден Океан, Об со Иртиш, Енисеј, Лена, Колима, слив на Индиски Океан, Тигар, Еуфрат, Инд, Ганг, Брамапутра, Иравади, слив на Тихи Океан, Амур, Хоанхо, Јангце, Меконг, слив на Аралско Езеро, Сир Дарја, Аму Дарја, езера, Касписко Езеро, Аралско Езеро, Балхашко Езеро, Бајкалско Езеро, природни богатства, јаглен, нафта, природен гас, железо, калај, волфрам, ураниум, торииум)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ги именува со помош на географска карта океаните и морињата на кои излегува Азија. • Ги именува со помош на географска карта најголемите реки во Азија, низ кои држави поминуваат, ги идентификува каде се влеваат и на кое сливно подрачје припаѓаат. • Ги именува со помош на географска карта најголемите и позначајните езера во Азија и во кои држави се наоѓаат. • Ги именува најважните природни богатства со кои располага Азија (нафта, јаглен, природен гас, железна руда, шуми, хидроенергија и сл.), во кои региони и држави се разместени и ги покажува на географска карта. • Го објаснува значењето на природните богатства за развој на регионот и државата каде се најмногу застапени.
<ul style="list-style-type: none"> • Социо-географски карактеристики на Азија (број на население, густина на населеност, природен прираст, религии, христијанска религија, исламска религија, хиндуизам, конфучијанизам, будизам, шинтоизам, групи на народи, најголеми градови, Токио, Шангај, Пекинг, Тјенцин, Мумбај, Њу Делхи, Калкута, Дака, Карачи, Џакарта, Сеул, Истанбул, Манила, Техеран, Бангкок, региони, Северна Азија, Источна Азија, Југоисточна Азија, Јужна Азија, Средна Азија, Југозападна Азија, туристички центри, Истанбул, Кушадаси, Анталија, 	<ul style="list-style-type: none"> • Го наведува вкупниот број на население на Азискиот континент и го идентификува како најнаселен континент на Земјата каде живее повеќе од половина од светското население. • Ја идентификува различната густина на населеност во различни региони од Азија и именува некои од државите кои се најгусто населени (Сингапур, Бахреин, Бангладеш, Тајван, Либан, Јужна Кореја и др.) и некои од државите кои се најретко населени (Монголија, Казахстан, Туркменистан, Оман, Бутан и др.) и ги покажува на географска карта. • Ја објаснува стапката на природен прираст и именува некои од државите кои имаат највисок природен прираст (Катар, Ирак, Обединети Арапски Емирати) и некои од државите со негативен природен прираст (Јапонија, Малдиви).

<p>Кападокија, Ерусалим, Мека, Медина, Варанас, Петра, Дубаи, Тајланд, Непал, Камбоџа, Сингапур, Бали, Хонг Конг, Малдиви, културно историски знаменитости, Големиот кинески ѕид, Мавзолејот Таџ Махал)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ги наведува главните религии и групи на народи кои се застапени во Азија и која од нив во кој регион е најмногу застапена. • Именува некои од цивилизациските откритија кои потекнуваат од Азија (хартитата, печатарската техника, барутот, свилата, порцеланот и сл.). • Именува некои карактеристични уметнички и спортски вредности во Азија (танцувањето во Тајланд, боречките спортови, самурајските обичаи, сумо – борбите и сл.). • Именува некои од познатите светски културно – историски градби во Азија (Кинескиот ѕид во Кина, мавзолејот Таџ Махал во Индија и сл.) и идентификува во кои држави се наоѓаат. • Ги именува најголемите градови во Азија, идентификува во кои држави се наоѓаат и ги покажува на географска карта. • Ги именува регионите на кои е поделена Азија и со помош на географска карта го опишува нивното протегање и ги идентификува државите кои припаѓаат на секој регион. • Ги именува најпознатите туристички центри во Азија, ги идентификува во која држава се наоѓаат и ги покажува на географска карта. • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Кина (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување, природни ресурси и сл.). • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Индија (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување, природни ресурси и сл.). • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Турција (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф, клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување, природни ресурси и сл.). • Ги опишува со помош на географска карта основните географски карактеристики на Јапонија (географска положба, граници, големина, брегова разгранетост, релјеф,
---	--

клима, хидрографија, население, поголеми градови, најзначајни туристички места, државно уредување, природни ресурси и сл.).

Примери за активности

- Учениците, поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за границите на Азија, и колкава е нејзината површина. Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот сите заедно водат дискусија за големината и географската положба на Азија.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за бреговата разгранетост на Азија. Секоја група истражува за различен регион: поголеми острови (на кои држави припаѓаат), полуострови (кои држави се наоѓаат на нив) и заливи. Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта, додека останатите групи треба да постават по едно прашање кое се однесува за регионот од групата што презентира. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за тоа кои региони од Азија се карактеризираат со најголема брегова разгранетост.
- Учениците, поделени во мали групи, ја реализираат активноста „Патување низ протоците во Азија“. Секоја група влече по едно ливче на кое стои името на протокот за кој треба да истражуваат, односно да „патуваат“ низ него, користејќи интернет и илустриран материјал. Секоја група подготвува куса презентација за своето „патување“ низ протокот (кои мориња ги поврзува, каде се наоѓа, големина, важност и сл.) и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија за важноста на протоците и кој од нив има најголемо стратешко значење за Азискиот континент.
- Учениците, поделени во мали групи, ја реализираат активноста „Планинско истражување на Азија“. Секоја група добива задача да истражува, користејќи интернет и илустриран материјал, за одреден планински масив (највисок врв, должина на протегање, географска локација, држава/и каде се протега, и сл.), низина и висорамнина. Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за тоа кој е најголем и најзначаен планински масив во Азија и какво е неговото влијание за развој на регионот во кој се претега.
- Учениците, поделени во мали групи, ја реализираат активноста „Патување низ пустина“. Секоја група влече по едно ливче на кое стои името на пустината за која треба да истражуваат, односно да „патуваат“ низ неа, користејќи интернет и илустриран материјал. Секоја група подготвува куса презентација за своето „патување“ низ пустината (каде се наоѓа, големина, температура, врнежи и сл.) и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно прават споредба на карактеристиките за пустините во Азија.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за климата во Азија. Секоја група добива задача да истражува, за одреден климатски фактор (близина на морињата и океаните, релјефот и сл.) и за карактеристиките на одреден климатски тип (каде е распространет, температура на воздухот, количина на врнежи, растителен и животински свет карактеристичен за него и сл.). Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија за тоа како климата делува врз начинот на живеење на луѓето во различни делови од Азија.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за морињата, реките и езерата во Азија. Секоја група добива задача да истражува, на кои океани и морињата излегува Азија, за карактеристиките на поголемите реки кои течат низ

Азија (должина, низ кои држави поминуваат, каде се влеваат, на кое сливно подрачје припаѓаат и сл.) и карактеристиките на поголемите езера (големина, држава каде се наоѓаат, поголеми реки кои се вливаат во нив или извираат од нив и сл.). Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот сите заедно решаваат квиз и водат дискусија за тоа кои мориња, реки и езера имаат најголемо значење за Азија или за регионот во кој се наоѓаат.

- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за најважните природни богатства со кои располага Азија (нафта, јаглен, природен гас, железна руда, шуми, хидроенергија). Секоја група истражува за различно природно богатство (во кој регион најмногу се наоѓа). Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за тоа кои се најзначајни природни ресурси за развој на одреден регион или држава.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за поделбата на Азија на региони. Секоја група истражува за различен регион во Азија, (држави кои припаѓаат во тој регион, површина, вкупен број на население, најголем град според бројот на население во таа држава, густина на населеност и стапка на природен прираст). Секоја група подготвува куса презентација (во форма на табела и графикон) и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за вкупниот број на население во Азија, кои држави се со најголема густина на население во Азија (односно во кој регион е сконцентриран најголем дел од населението), кои држави се најголеми по површина и население од секој регион и кои се најголеми градови според бројот на население во Азија и ги покажуваат на географска карта.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за главните религии и групи на народи кои се застапени во Азија. Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за тоа кои се најзастапени религии и групи на народи на Азискиот континент.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за тоа кои цивилизациски откритија потекнуваат од Азија. Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за тоа кои се најважните цивилизациски откритија кои потекнуваат од Азија.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за некои од познатите светски културно – историски градби во Азија (Кинескиот ѕид во Кина, мавзолејот Таџ Махал во Индија и сл.). Секоја група истражува за различна градба и подготвува куса мултимедијална презентација (со слики, видео/аудио материјал, текст) и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за влијанието на овие градби во развојот на туризмот во државите во кои се наоѓаат.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за најпознатите туристички центри во Азија. Секоја група истражува за различен регион во Азија (природни и културни атракции, географска локација, туристички места и сл.). Секоја група подготвува куса мултимедијална презентација (со слики, карти, видео/аудио материјал, текст) за нивниот регион и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија за важноста на туризмот и неговото влијание врз развојот на секој регион и доаѓаат до заклучок за тоа кои се најпознати туристички центри во Азија.
- Учениците, поделени во мали групи, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за основните географски карактеристики на некои од поголемите држави во Азија (Кина, Индија, Јапонија и Турција). Секоја група истражува за секоја од овие држави. Подготвува куса

мултимедијална презентација (со слики, карти, видео/аудио материјал, текст) ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта. На крајот, преку заедничка дискусија се споредуваат карактеристиките на сите држави.

- Учениците се делат во групи кои ќе глумат туристичка агенција и треба да подготви рекламен материјал (во вид на брошура) за посета на туристички места во Азија. Во рекламниот материјал треба да препорача туристичка тура за посета, при што се наведува земјата, јазикот што се зборува, валутата што се користи, главниот град и позначајните културни знаменитости, традиционалната храна и климата. Брошурите содржат текст и илустрации. На крајот ги споделуваат брошурите и бираат што најмногу би сакале да посетат кога би биле туристи.
- Секој ученик, индивидуално, пополнува нема карта на Азија по насока на наставникот (држави, мориња, реки, планини и сл.).

ИНКЛУЗИВНОСТ, РОДОВА РАМНОПРАВНОСТ/СЕНЗИТИВНОСТ, ИНТЕРКУЛТУРНОСТ И МЕЃУПРЕДМЕТНА ИНТЕГРАЦИЈА

Наставникот обезбедува инклузивност преку вклучување на сите ученици во сите активности за време на часот. Притоа, овозможува секое дете да биде когнитивно и емоционално ангажирано преку користење на соодветни методички приоди (индивидуализација, диференцијација, тимска работа, соученичка поддршка). При работата со учениците со попреченост применува индивидуален образовен план (со прилагодени резултати од учење и стандарди за оценување) и секогаш кога е можно користи дополнителна поддршка од други лица (лични и образовни асистенти, образовни медијатори, татори волонтери и професионалци од училиштата со ресурсен центар). Редовно ги следи сите ученици, особено оние од ранливите групи, за да може навремено да ги идентификува тешкотиите во учењето, да ги поттикнува и поддржува во постигнувањето на резултатите од учењето.

При реализација на активностите наставникот еднакво ги третира и момчињата и девојчињата, при што води грижа да не им доделува родово стереотипни улоги. При формирање на групите за работа настојува да обезбеди баланс во однос на полот. При избор на дополнителни материјали во наставата користи илустрации и примери кои се родово и етнички/културно сензитивни и поттикнуваат родово рамноправност, односно промовираат интеркултурализам.

Секогаш кога е можно наставникот користи интеграција на темите/содржините/поимите при планирањето и реализацијата на наставата. Интеграцијата овозможува учениците да ги вклучат перспективите на другите наставни предмети во она што го изучуваат во овој наставен предмет и да ги поврзат знаењата од различните области во една целина.

ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

За да овозможи учениците да ги постигнат очекуваните стандарди за оценување, наставникот континуирано ги следи активностите на учениците за време на поучувањето и учењето и прибира информации за напредокот на секој ученик. За учеството во активностите, учениците добиваат повратна информација во која се укажува на нивото на успешност во реализацијата на активноста/задачата и се даваат насоки за подобрување (формативно оценување). За таа цел, наставникот ги следи и оценува:

- усните одговори на прашања поставени од наставникот или од соучениците,
- истржувачките активности за прибирање податоци,
- изработките (мултимедијални презентации, постери, брошури и друг вид презентации),
- придонесот во работата во мали групи
- домашните задачи и
- одговорите на квизови и тестови.

Следењето и оценувањето на постигањата на учениците согласно стандардите за оценување од наставната програма за секоја дисциплина одделно (Историја, Географија и Граѓанско образование) го врши наставникот кој ја реализира наставата по соодветната дисциплина. По завршување на учењето на секоја тема од дисциплината, ученикот добива сумативна бројчана оценка за постигнатите стандарди за оценување. Сумативната оценка се изведува како комбинација од резултатот постигнат на тест на знаење во комбинација со оценката за напредувањето констатирана преку различните техники на формативно оценување. Сумативна оценка се изведува за постигањата на учениците за секоја дисциплина одделно.

Почеток на имплементација на наставната програма	
Институција/ носител на програмата	Биро за развој на образованието
Согласно член 30, став 3 од Законот за основно образование („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 161/19 и 229/20) министерот за образование и наука ја донесе наставната програма по	<p>бр. _____ година</p> <p style="text-align: right;">Министер за образование и наука,</p> <p style="text-align: right;">_____</p>

DRAFT